

Mikszáth Kálmán

Gavallérok

*Mercator
Stúdió*

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek ápolása érdekében az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 023 1

© Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@axelero.hu

MIKSZÁTH KÁLMÁN

Gavallérok

Nemes Sáros vármegyében ismerős vagyok. Gyakran megfordulok ott, rokonaim is vannak, barátaim is, kis urak, nagy urak, összevissza, ami egyébiránt nem jelent különbséget, mert Sárosban a kis urak is nagy urak és megfordítva: a nagy urak is kis urak. Sáros a jó tónus és az illúziók vármegyéje. Sokszor voltam ott bálon vagy banketten és mindig azt kellett hinnem, hogy száz Esterházy közt ülök, pedig voltaképpen tudtam, hogy ezek megyei írnokok és apró tisztviselők, kik nélkülöznek, esetleg éheznek titokban, de ha idegen szem függ rajtuk, hercegi grandezzaal tudnak megválni az utolsó ötforintosuktól.

Éppen megfordítva van ez az Alföldön, hol egy csomó rüppökkel köthetni ismeret-séget, kik egy hatosért hajba kapnak, és csak másnap hallja az ember felőlük, hogy a legszegényebbnek is ezer lánc földje van. Hiszen talán hasznosabb, élet-revalóbb nép ez az utóbbi, de mennyivel szebb az élet odafönn e szeretetreméltó urak között, kik előkelően mozognak és beszélnek! A „flanc” második természet-tükké vált, attól nem tágítanak rogyásig, a csillogás, pompaszeretet életszükség-ük, mely lelkeiket betölti és szellemüket frissen tartja.

Az, hogy ők szegények, végre is csak egy rossz álom, melyből föl-fölrázzák ma-gukat a francia pezsgő szürcsölése közben, mint ahogy az alföldi gazdagok jó módja és urasága csak egy száraz, élettelen tény, mely a telekkönyv lapjain ter-peszkedik el, egymás mellé rakott számokban és betűkben.

De jaj, hova jutok ebben a bolondos összehasonlításban! Mi köze ahhoz egy násznagynak, aki végre is nem etnográfus, hanem csak násznagy? Minek szóljon le egy vidéket, mikor a leszólott vidéken is lehet még valamikor násznagy? Leg-jobb, ha a tényálláshoz tartom magamat, hogy ti. Csapiczky Endre hírlapíró-társam, aki Arator név alatt igen csinos cikkeket és tárcákat ír, násznagynak hitt meg a múlt napokban.

– Tehát ön is a becsületes emberek sorába lép? – kiáltám meglepetve. – Nincs még korán?

Csapiczky fess fiú, de még zöld és egy kicsit nagyon is bohém.

Fejét rázta, hogy nincsen korán.

– Egy szép leánnyal ösmerkedtem meg Bártfán a múlt nyáron, bizonyos Bajnóczy Katalinnal.

– Hová való?

– Ő is Sáros megyei.

– Szőke, barna?

– A legszebb szőke a világon.

– No, az derék. A fekete lány még szép, de a fekete asszonyban van valami dé-moni. Hát mindenesetre elfogadom a násznagyságot, de hol lesz az esküvő?

– Lazsányban, a Katica szülőinél.

– Mik a Katica szülei?

– A Katicának anyja van, aki egy nyugalmazott őrnagyhoz, Lazsányi Istvánhoz ment másodszor nőül. Annak a házában lesz az esküvő.

– És hogy lehet oda jutni?

– Eperjesig vasúton, onnan kocsin.

– Hát van-e aztán egy kis pénzmag?

Úgy gondoltam, erre van inkább szüksége Csapiczkynek és nem asszonyra.

Boldogan mosolygott, ahogy csak egy bolond poéta mosolyog.

– Ez az, amit a Csapiczkyak sohasem kérdeztek a menyasszonyaiktól – felelte büszkén.

– Persze – mondom –, mert már az ipamtól, napamtól előbb megtudták.

Kevélyen emelte föl a fejét.

– A Csapiczkyak sohasem...

Azt akarta mondani, hogy sohasem voltak pénzszorultságban – de ennek az ellenkezőjére oly fényes bizonyítékaim vannak (legalább Csapiczky Endrére vonatkozólag), hogy jónak látta így vezetni a mondatot: „sohasem nősültek pénzszorultságból!”

Hm. A Csapiczkyak! Mintha csak azt mondaná: a Wittelsbachok sohasem nősültek pénzszorultságból. Van valami Don Quichote-szerű ezekben a sárosiakban! Általában igen érdekes már az is, hogy ezúttal sárosi ifjú sárosi leányt vesz el, mert a sárosiak tudvalevőleg más megyébe mennek férjhez, ha leányok, és más megyébe mennek háztűznézni, ha legények. Egymást a kannibálok se eszik. A haldokló paraszt azt mondja a fiának: „Van elég törött ablak és fazék az országban, azt mind rátok hagyom.” A haldokló úr se fősvényebb: van elég jó parti a világon, azt mind a gyerekeire hagyja. A sárosiak csak éppen születni szoktak Sárosban, az életet leélik egyebütt és igen bajos lesz őket ítéletnapkor összekevergelni.

Csapiczky régebben egy újságnál dolgozott velem s már akkor se hasonlított a régi formájú újságírókhoz, kik kitaposott nadrágban, kigömbített sarkú cipőkben járnak, vagy kopottas kabátban, mint báró Kemény Zsigmond, akiről fennmaradt a kortes nóta: „Ha poros is a kabátja, Deák Ferenc a barátja.” Csapiczky elegáns volt; egy lsten, egy kabát, de az az egy kabát mindig úgy nézett ki, mintha most hozta volna haza a szabó. Előkelő modora miatt ő volt a báli tudósítónk, az interjúvolónk, s finom alakjával, úrias hanghordozásával még a nagyuraknak is imponált, és mint riporter be tudott jutni mindenüvé, a női boudoiroktól kezdve a király papírkosaráig.

A kivasalt cylinder és a lakkos topán elviszi az embert a maga egyszerű atmoszférájából más világba, magasra vagy mélyre. Hej, sokat ér az a becsületes kigömbített sarkú topán; biztosan jár benne az ember, mert ami a sarokból hiányzik, kiegészíti a göröngy, amire lép. A mi Csapiczky a léha dzsentribeli uracsokkal tartott, az úgynevezett „pakfon arisztokráciával”, és tele volt nyegleségekkel és adóssággal.

Bizony ráférne egy jó parti.

A sárosi svihákság mellett – volt benne sok bohém vonás. Pompásan tudta eltakarni a szegénységet (ez a sárosi svihák dolga), de pompásan tudta elő is tárni (ez a bohém dolga). Mikor egy ízben sztrájkoltunk a kiadó ellen s egy téli hónapnak a huszonötödikén egyszerre mindnyájan el akartuk hagyni a szerkesztőséget, Csapiczky fölszólalt:

– Ostobaság volna 25-én távozni és példátlan a történelemben. Várjunk még, uraim, egy hetet.

– Miért? – ellenkezének a lázadók. – Egy hét múlva is csak ilyen rossz lesz a helyzetünk!

– Igen de közbe jön az elseje. Miért csinálta volna III. Napóleon az államcsínýt éppen december 2-án? Mit gondolnak az urak? Azért, hogy elsején még fölvehesse az elnöki fizetését.

Ez a kis esetke azért jutott eszembe, mert október 3-ára volt az esküvő kitűzve a múlt őszön. Másodikán tehát megindultunk s minden viszontagság nélkül jutottunk el Eperjesre. A természet régen volt olyan konfúzus, mint a tavaly; az őszt augusztusban tartotta, a nyarat októberben. Fölséges utunk volt Eperjesig, izzó verőfényesen süttött a nap, nevető mosolyával beragyogva a szelíd hegyeket, melyek csak úgy szoktatóba ugranak elénk, mint előlálló apródjai a messziről kéklő óriásoknak.

Délután érkeztünk Eperjesre, s úgy volt, hogy meghálunk a vendéglőben s reggel kocsin indulunk Lazsányba az esküvőre. Csapiczky egész délután el volt foglalva, járt-kelt a városban, hogy csak úgy csurgott róla az izzadság.

Nem is láttam, csak a vacsoránál és igen csodálkoztam, hogy álmos volt és dicsekedett: „Milyen nagyot alszom én ma.”

– Alszik? Az esküvője előtti éjszakán? Sohase hallottam ilyet.

– Sőt inkább – felelte nyugodtan –, mert az esküvő utáni éjszakán úgyse igen lehet aludni.

Reggel korán felköltött, hogy induljunk, hörpintsem ki hamar a reggelimet, mert az út nem éppen jó Lazsányig, tegnapelőtt nagy záporosó volt arra és a vicinális út tele van kátyúval.

Az órájára tekintett.

– Teringette, legalábbis úton kellene lennünk Lazsány felé; fogadni mernék, hogy e pillanatban már öltöztetni kezdik a menyasszonyt.

– Akkor hát menjünk. Van már kocsink?

– Itt áll a vendéglő előtt. Útközben majd hozzánk csatlakoznak a többi vendégek. Gortván pedig édesapám és a kis húgom.

Hirtelen kiugrottam tehát az ágyból.

– Itt öltözzem föl, vagy ott is lesz hely? – kértem.

– Oh, hogyne! Ötven és néhány szoba van a menyasszonyom öregeinél.

Ötven és néhány szoba! Az ördögbe. Hisz ennek akkor fele se tréfa.

Még jobban ejtett bámulatba a szép fogat a vendéglő előtt. Négy nyugtalan paripa kapálta a földet a szíjak és cafrangok szövevényei közt türelmetlenül és hánytavetette a pántlikás sörényű nyakát negédesen.

– Ejha! Kié ez a szép fogat?

– Most a miénk.

– Az öné?

– Nem éppen – hárítá el kesernyés mosolygással a kellemetes gyanúsítást –, de egyre megy és végre is egy Csapiczky nem viheti két lovon a menyasszonyát. A Csapiczkyak négylovas família.

A vendéglői szolga fölrakta bőröndjeinket, a nyalka kis magyar kocsi tele lett, azonfölül megálltunk még néhány bolt előtt, ahonnan csomagokat hoztak, a virágkereskedésnél egy dobozt, a takarékpénztárnál pedig maga Csapiczky ment föl és kisvártatva egy nagy fekete tokkal jött vissza.

– Most már mehetünk, csak még a keszkenőket kell megvenni a lovak kantárjaira és a kis bokrétákat az ostorokra.

Sóvár felé vitt utunk, jobb felől mutatta Csapiczky az erdei lakot, Eperjes legnagyobb nevezetességét, melyről három költő írt versenypoémát. Itt is, ott is van valami látnivaló. Általában szép megye, valóságos kert, park park után, kastély kastély után, az ember csak azt nem érti, hogy hol vannak a domíniumok, a kastélyok és angolkertek tartozékai?

Jobbról is, balról is, a völgyekben, a fehéren kígyózó dűlőutakon, melyek mint az erek kapcsolódnak be az országútba, közelebb, távolabb úri fogatok barnállottak. Némelyik olyan távol, hogy szinte egy lassan mászó szarvasbogárnak látszott; a közelebbieken színes napernyők mutatták, hogy úri hölgyek ülnek rajtuk.

Csapiczky mindnyájáról tudta, kik legyenek.

– Ezek mind a lakodalomra jönnek – mondá.

Az ott a Nedeczkyne, a két kisasszonyával. Az egyik nyoszolyóleány. Ahol jön, ni, a csalitos alján a két szürkén Bogozy Miklós bácsi. Tréfás, jóízű öregúr. Lelke minden társaságnak.

– Talán szellemes ember?

– Nem biz az, hanem fölségesen tudja utánozni a távoli kutyaugatást s általában más állatokat is, és amikor a malacok szerelmét előadja, minden ember oldalnyilallást kap a nevetéstől.

Némely közellevő fogatot bevártunk a keresztutaknál. Csapiczky leszállott és összeölelkezett az atyfiakkal, a lutheránus vallásúakkal pláne csókolódzott is, némelyik vidám úr átnyalábolta, megropogtatta a derekát: „Szervusz, te skribler, vitaj pán brat!” Mert a Sáros megyei nyelv ilyen zagyva. Régente is azt mondták: „Hajtsd ki azt a kravicskát arra a lúkára” (Hajtsd ki azt a tehénkét arra a rétre), de most újabban angol szavak is járultak hozzá, mióta, egész Amerikáig járnak és visszajönnek.

E találkozásoknál engem is megösmertetett az egyes familiákkal.

– A Pruszkayak – mondá, két piros képű urat mutatva be – de genere Tass. Be tudják bizonyítani – tette hozzá lelkesen.

– Azt már nem – jegyzé meg nevetve az egyik Pruszkay de genere Tass –, de ti se nem tudátok zeugnisokkal bebizonyítani, hogy nem onnan származunk.

Egy nagy üveges batárban, melyet négy fekete vont, Szlimóczkyné ült a leányai-val, temérdek skatulya közt, de micsoda gyönyörű három fruska volt, szép pisze orrokkal, pikáns girbe-görbe és mégis édesen üde arcocskákkal.

– Özvegy Szlimóczkyné – magyarázta nekem a kollega –, nagy család, a Kund nemzetségből; címerük egy hétfelé osztott pajzs, a hét vezérségre való emlékeztetés.

A vezéri ivadékot tovább folytató mama whistet játszott bent az üveges hintóban a leányaival és lorgnetten át nézte koronkint a vidéket. Szóval, igen előkelő képet nyújtott az egész Szlimóczky család.

A negyedik falunál egész kigyózó menetté gyűltünk, nagy sora a phaetonoknak, landauknak, bricskáknak, tilburyknak. Előzködtek, átkiabáltak egymásra, megállították egymást. Mindenkinél volt egy konyakosüveg, vagy egy szivartárca, ezüst címeres, havanna-szivarokkal megrakva.

– Hopp, hó! Álljatok meg! Koccintsunk egyet! A menyasszony egészségére!

Vidámak, gondtalanok és megennivaló kedvesek voltak ezek az urak. Mind, mind. Úgy meg tudtak melegíteni mindjárt az első percben, mintha örökké köztük éltem volna.

– Ej no, Miklós (mert Miklós a nevem), de derék dolog, hogy eljöttél ebbe a mienk krajnába. Isten hozott közénk, bruder Danzinger, nem gyűjtasz rá egy füstszivarra?

Egyforintos havannával kínált. És még azt mondta rá fitymálva, hogy *füstszivar*. Kutya teremtette! Ezek élnek még csak nagylábon!

Ha az első kocsi megállt, mindnyájunknak meg kellett állapodni, ilyenkor aztán rendre leszálltunk s keringtek a konyakos palackok. Bogozynak rögtön ott produkálni kellett a kutyaugatást, eleinte szabódott, de mihelyt azt mondták, hogy én szeretném hallani, nem kérette magát, legott ugatni kezdett az öreg és oly élethíven, hogy a Nedeczkyne mopszlija, akit mindenütt magával hordott, felelgetett neki.

Minthogy az egyetlen idegen voltam, mindenki nekem kedvezett, még Szlimóczkyné is egy cukedlit küldött az egyik Pruszkay által, aki odaállt volt a hintájához egy kicsit trécselni.

– Menjünk, menjünk, uraim – kiabálta Csapiczky.

– Ohó, türelmetlen már a vőlegény.

– Pedig messze van még az este.

– No, még egy kortyot.

Balról a tölgyek és fenyvesek között egy veres fedelű kastélynak ez egyik szöglete fehérlett ki, az úton pedig előtűnt egy lovas.

– Hurrá! – kiálták. – A Domoróczy Pista! Várjuk be Domoróczyt.

– Helyes, várjuk.

– Van-e még konyak?

– Majd hoz a Pista.

Tehát megvártuk Domoróczyt, akinek a neve csodálatos varázssal bírt. Még a hölgyek is leszálltak a hintókból s valóságos cercle-t tartottak az úton, mintha csak egy nagy szalon lenne egész Sáros vármegye.

A közeli nyírjesben egy csomó fácán röppent föl és tűnt el; az egyik Keviczky egy perc alatt előszedte puskáját a kocsiról és nekem nyújtotta.

– Nem akarsz rájuk löni, amickenko?

– Nem, köszönöm.

– Akkor én végzek velök.

Odaszaladt, fölverte és elejtett egyet, hozta aztán nagy triumfussal.

A Szlimóczy kisasszonyok eltakarták az arcukat, sírva fakadtak a vérző madár láttán, maga a mama is összeszidta Keviczkyt:

– Menjen maga, kegyetlen tigris! Ida, vond vissza a második négyest, amit Keviczkyvel táncoltál volna.

– Visszavonom – szolt Ida alázatosan.

Keviczky mélabúsan hajtotta meg magát, mint egy középkori lovag, akit egy királyné száműzött.

Éppen kapóra jött arra egy cigány, a két rajkójával.

– Nesze, fogjad – mondá a cigánynak, odanyújtván neki a fácánt.

A cigány vigyorgott, megszagolta és mert frissnek találta, csodálkozva nézett Keviczkyre.

– A tied. Vidd el!

Ezalatt az egyik Pruszkay és, gondolom, Vidaházy, mert nem emlékszem jól a nevekre, hogy az idő ne vessen kárba, párunpárt játszottak tízes bankókban. A szeries-szám utolsó számát kellett eltalálni. Mosolygós arccal vesztek, nyertek, mintha két Rothschild játszana, nem is a pénz végett, hanem csak tréfából, kíváncsiságból, hogy melyiknek lesz több szerencséje. Bizony jó veszteni, mert a nagy pechet könnyen kipótolhatja ma a gondviselés az asszonyokban!

Végre megérkezett Domoróczy, csinos, daliás szőke fiú, csupa mosoly, csupa élet. Amint észrevette, hogy várják, megsarkantyúzta a tüzes pejt (anyja, azt mondják, Blackston volt, a Metternich herceg híres kancája) s ott termett csakhamar.

Nagy csatarával, zsidongással fogadták. Látszott, hogy kedvelik. A leányok is pertu szólították. Mindenkinek volt valami mondanivalója, majd szétszedték.

De ő is, mint mindnyájan e kedves sárosiak, engem az idegent vett észre legelőbb és sietett magát bemutatni.

– Domoróczy István.

– Töhötöm vezér ivadéka – toldotta meg a mellettem álló Bogozy.

Én is elmorogtam a nevemet.

– Hagyd el – szólt nevetve –, téged már ismerlek az arcképed után és sokért nem adom, hogy most elevenen is láthatlak.

Végre megindulhattunk Gortva felé, ahol a Csapiczky apja lakott, útközben azonban nem bírtam magam visszatartóztatni némi csípősségektől.

– Ez már sok egy kicsit – jegyzém meg Csapiczkynak. – Úgy látszik, az Árpáddal bejött többi nemesek mind magtalanok maradtak és csak a vezérek nejei szültek fiaikat.

– Úgy látszik – felelte Csapiczky bágyadtan, aztán elhallgatott, de később, mintha az otthoni levegőben a gőgös nemesi észjárás mégis elnyomná benne a lateinert, egyszerre felém fordult szemrehányón: – Ön jó ember, egy hangyát sajnál agyonütni, tudom, de ha egy szent hagyományt eltaposhat egy rossz ötlet kedvéért, hát megteszi.

Gortván megint ki kellett szállnunk, a Csapiczky apjáért és húgáért. A helység oldalt feküdt az országúttól vagy másfél kilométernyire, sűrű fák között, csak a kastélyok tornyai látszottak ki. Némelyek nem akarták megtenni a kerülőt, de végre kitalálta Domoróczy, hogy a Polyovkában – ez a folyónak a neve – (mert Sárosban bizonyosan nagyzással pataknak nevezik az eret, folyamnak a patakot) nincsen most víz, át lehet rajta kelni s akkor a hegyen át egy félórával hamarább ott vagyunk Lazsányban.

Nosza, fölkerekedett az egész raj, végighajtottunk a szép tiszta falun, melyet tót parasztok laknak, csinos leánykák állottak ki kíváncsian a kis parasztházak előtti kertecskékbe, karcsúk, magasak, lenhajúak, kékszeműek.

A kertekben már csak egy pár őszirózsa himbálózott és a napraforgók. Imitt-amott királyi kevélységgel látszott elnyújtózkodni egy-egy urasági porta, nagy jegenyefák vezettek oda, aztán jött egy fenyőekkel és tölgyekkel csinosan gruppirozott park, s mélyen bent, mintegy elrejtve parasztszemek előtt, állott a kastély. Efféle kastély volt vagy tíz a faluban, mindenütt a sztereotip odavezető jegenyefákkal, melyek úgy állottak két oldalt, mint a királyhoz vezető garádicsokon a gránátosok. A parkok sűrű lombozata közül, ha az ember figyelmesebben megnézte, két fénylő szem villogott elő – lehet, hogy csak képzelődés, de én mindenütt látni véltem két szemet. Gubó legyek, ha ez nem az úgynevezett „sárosi őrszem”-nek a szeme, ki arra vigyáz a park szélén, hogy befordul-e a jegenyefák periferiájába vendég, amely esetben bekialtja a kastély népének „Chlapci do liberiji!” (libériába, gyerekek) s egy szempillanat alatt finoman kiborotvált komornyikká változik az öreg béres, ki még az imént trágját hordott, s fehér szakácskában és sapkában habot ver az ambituson mint kukta a mindenes, aki előbb még fát vágott.

Az öreg Csapiczky elének szaladt hajadon fejfel, de nem volt az még öreg. Ruganyos fiatal ember, szegfűvel a kabátja gomblyukában, kifent bajusszal, fiatalos gesztusokkal, mintha testvére lenne a fiának.

– Isten hozta, uraim és hölgyeim! Nagy kitüntetés ez rám nézve. (Dörzsölte kezeit és ragyogott az arca az örömtől.) De hát csak le méltóztattok szállni és megtisztelni a szegény házat? Istenem, ennyi fényes név! (Végigtekintett a hintók során s megtelt a szíve csordultig kevélységgel.) Mennyi név, mennyi név... – Ezalatt mi is odaértünk Endrével; egy csöppet se érzelgett, mikor a fiát meglátta, éppen csak úgy fogott vele kezét, mint az idegenekkel, malacfarkszerű görbületben nyújtván azt oda a legújabb dzsentrizsokás szerint.

– Jó napot magának – szólt kedélyesen –, mi újság in politicis?

– Semmit se tudok.

– Ah, ti mennydörgős újságírók, sohase tudtok semmit, de azért mindennap hazudtok húsz hasábot. Nos, én azért mégis szeretlek benneteket – miközben engem is átölelt barátságosan és megropogtatta a derekamat (persze miután előbb a fia bemutatott). – Mert ha nem szeretnék, nem adtam volna oda a fiamat. Az egyetlen fiamat. Oh, ha az anyja élne. A gőgös anyja! Egy Motesiczky leány. Aki tudja, mi az, egy Motesiczky leány! (Szétnézett, hogy ki nem tudja.) Nem, nem, ő nem engedte volna, de én demokrata vagyok. Az első demokrata a Csapiczkyakból. Becsületekre mondom, az első. Én odaadtam a fiút, pedig minden lehetne, minden, minden. (Hangját meglassította.) Ilyen rokonság! Tessék ezt megnézni. Hát hogyne lehetne az ember egy ilyen rokonsággal minden. Teringette, még nádorispán is, ha nem volna a nádorispánság eltörülve. Hallom, most megint vissza akarják állítani. Mi van ebben?

– Semmi.

– Kár – felelte hanyagul. – De én végre is nem bánom már. Én magam semmi se akarok lenni, a fiút pedig már odaadtam. Szándékosan adtam, mert példát akarok statuálni... Amelyik ország kiadja a kereskedelmet és a sajtót a kezéből idege- neknek, az elvesz, mint Lengyelország. Abcug Dugovics Titusz! Most nem az a nemzeti teendő többé: a zászlót kicsavarni a török kezéből, hanem az íróttalat kicsavarni a zsidógyerekek kezéből. Hm. Tudom én, mit csinálok. No, de szálljatok le, urak... ne okoskodjatok, kérek falatozzunk valamit, aztán nem bánom, induljunk.

A hölgyek kocsijához szaladt, azokat sorba kiemelgette udvariasan, az örege- beknek kezét csókolt, a bakfisektől egy-egy csókot lopott az öregurak pajzánsá- gával, azután karját nyújtotta Szlimóczykynének és a tulipánfákkal beültetett udva- ron keresztül vezette a lakásba.

Útközben még mindig folytatta a kedvenc témáját az újságírókról, jobbra-balra beszélve, néha hátrafordult, hogy a hátuljövők is hallják. Úgy látszik, restellte, hogy a fia csak újságíró.

– Azt mondják róluk, hogy hazudnak. De ez nem igaz. Csak olvasni kell tudni. Én minden lapból kiveszem az igazat, mert le tudom számítani, amit az újságíró hoz-

zátett a pártállása kedvéért. Az öreg Deák azt mondta, hogy csak egy paragrafusból álljon a sajtótörvény: „hazudni nem szabad.” No iszen, megadta neki. Hát van valami a természetben, ami nem hazugság? Csal minden és mindenki. Csalnak a férfiak, csálnak az asszonyok...

Szlimóczkyné lesütötte a szemeit.

– Csapiczky, maga egy rossznyelvű rágalmazó!

De Csapiczky már jobban bele volt bőszerűbe a témájába, mintsem föl bírta volna venni a könnyebb társalgási hangot.

– De éppen abban van a vicc – folytatá –, hogy az ember le tudja számítani a fölösleget. Kivonás, sokszorozás és összeadás dolga minden. Ha azt, amit az emberek valakiről tartanak, leszámítom abból, amit ő tart magáról, kijön az illetőnek az igazi értéke. Tessék ezt a krumplit megnézni (éppen a konyha kert mellett haladtak el), kicsirázott, kinőtt és most a késői melegek által félrevezettetve kivirágzott.

Csakugyan volt ott egy pár burgonyabokor. A nyáron kiszedett fészkekben viszsamaradt gumókból, a rózsaszínnel árnyalt fehér virágfürtök buján hajladoztak, csókolóztak egymással a vékony szárazon.

– Ah, de csinosak! – kiáltá tapsolva a középső Szlimóczky kisasszony, lehajolt, letépett egyet és a hajába tűzte.

S minthogy a középső Szlimóczky kisasszony, Erzsike, volt a legszebb a társágban, a krumplivirág egyszerre a divat magaslatára emelkedett.

A gavallérok legott rárohantak a krumplibokrokra, egy perc alatt letépdelték, fölbokrétázták a gomblyukakat, úgyszintén a többi kisasszonyok – egy bolond százat csinál. A szegény Idának már nem is jutott, a Keviczkyét kellett elkérni – teljes bűnbocsánat fejében.

Csapiczky azonban rendületlenül folytatá a témáját.

– Hát mit érnek nekem a lapok igazságai? Semmit. Éppen a hazugságaikba vagyok szerelmes. Becsületemre mondom. Vegyük például a mohácsi csatát, ahol, mellékesen legyen mondva, részt vett Csapiczky Pál is a három fiával. Milyen érdekes volna, ha már akkor is jár vala a *Pesti Hírlap* és beszéli a dolgokat napról napra, ahogy a riporterek kiszagolták, meghallották. Egy nap ezt, más nap azt, Tomory vállalja a vezérséget, Tomory nem vállalja a vezérséget. A király haragszik. Tomory duzzog. Az *Egyetértés* ma meginterjúvolta Tomoryt. Az egész interjú, mint a *Bud. Corr.* jelenti, légből kapott koholmány. Az *Egyetértés*, úgy látszik, csak a Tomory egyik apródjával beszélt és a többi meg a többi. Istenem uram, hát nem éppen ezekben a hazugságokban volna most bent a *világosság*! Mennyit érnének most ezek a hazugságok! Micsoda öröm volna efféle újdonságokat olvasni! „Még mindig tartja magát a hír, hogy a pápai követ azt írta a Vatikánba, hogy »rex non habet calceas« (a királynak nincs csizmája). Zápolya uramat ez annyira felbőszítette, tudósítónk biztos értesülése szerint, hogy saját költségén két pár kordováncsizmát varratott öfelségének.”

– Bolond vagy te, apuskám – szólott közbe Endre, nagyot nevetve az öreg zavaros filozofálásán.

Az öreg is nevetett, kacagott, hogy a könnyei csurogtak, és az egyik könnycsepp, miután végigszaladt volna a szakállán, feketén csöppent le a hófehér mellényre. Az ördög tudja, hogy lehet az! A legkisebbik Szlimóczky kisasszony is csodálkozott és gyöngén meglökte idősebb nővérét, Idát: „Nini, a bácsika tintát sír.”

Az udvaron egy garázda csikó futott most keresztül, éppen előttünk, ugyancsak megriasztva a hölgyeket, akik sikoltozva ugrottak félre. Szép vékony lábú, nyúlánk, nemes fejű állat volt, s a cifra csöngettyűs szíj a nyakán, melyet bizonyosan ma tettek rá először, szokatlan zörejével még csak ijesztgette, merészebb fickándozásra és ugrásokra ösztökélte – menekülni vágyván a szíjtól és csörömpöléstől. (Hej, kis csikó! Pedig ez még csak előkóstolója, amit majd viselned kell, a – hámnak.)

– Ejnye, de gyönyörű jószág! – kiáltott föl elragadtatva Domoróczy. – Mennyi időse?

– Bizony nem tudom, édes öcsém – felelte Csapiczky habozva. – Ha jól nézem nem is az enyém, csak úgy ideszabadult valahogy. Hé, fickó – szólt oda dölyfösen egy a tornához támaszkodó kamasznak –, ugye nem a mienk ez a kis gebe?

– De bizony a mienk – bizonykodott a cseléd tótul. – Hogyne volna a mienk?

– Hát mégis az enyém – hagyta rá a háziúr fáradtan, kissé röstelkedve, hogy rossz gazda hírébe talál keveredni.

Hanem engem éppen ezzel kápráztatott meg. Mekkora úr lehet, aki szerit-számát nem tudva, nem ösmeri a lovait!

A tornác legfelső garádicsán a kis Mari kisasszony várta a vendégeket. Csinos feslő bimbó, olyan fekete szemekkel, mint a gyíké; kurta rózsaszín szoknyában. Mellette állott a nevelőnő, egy lépéssel hátrább, egészen szertartásosan, mint a főhercegi kisasszonyok mögött a palotahölgy. A nevelőnő egy jóképű öreg néni, ke, madame Wrana – de úgy kellett kiejteni a Csapiczky házban (persze a flanc végett), madame Wraneau, igazság szerint azonban csak *pani Wrana* volt, egy elszegényedett szépeassági tót-német rokon, aki, mióta Csapiczkyne (a Motesiczky leány) meghalt, a háztartást vitte és nevelte a kisleányt.

A kis Mari kedves kis pukedlit csinált.

Az öreg Csapiczky szeretetteljesen mutatta be azoknak, akik még nem ismerték.

– Mari leányom, y-nal Mary... miss Mary.

Miss Mary kezet csókolt az idősebb dámáknak, aztán irulva-pirulva kezet fogott az urakkal, míg ellenben a bátyjának arisztokratikusan odanyújtotta a két ujját.

– Bon jour mon frčre.

Annyi „r” betűt vegyített hangjába, amennyi csak kifért pici számócapiros száján.

– Tessék, tessék *urakok!* – kedélyeskedett Csapiczky.

A vendégek betuszkoltattak a nagy ebédlőbe, hol L-re terített asztal várt rájuk, hatalmas virágbokrétaikkal díszítve.

– Méltóztassanak leülni, méltóztassanak. – Egy kis előebédet kutyafuttában... Csak egy-két falatot, mert az ebéd későn lesz Lazsányban... Csak akárhova, kérem, mintha vendéglőben volnának... Mennyi név! Istenem, mennyi név!

S ismét és ismét kedvtelve nézett végig a letelepedő vendégseregen.

Szolgák egész raja lépett be tálakkal, valamennyi livrée-ben. De milyen különböző ruháik voltak. Strimpflis komornyik volt az egyik, spenceres tigris a másik. Mária Terézia-korabeli huszáruhában a harmadik, régi pandúrjelmezt viselt a negyedik – persze valamennyijökön rosszul állt, mert nem rájuk volt szabva.

A gazda összevont szemöldökkel nézett a nevelőnőre, ki az asztal körül szorgoskodott.

– Madame Wraneau, miféle tarka papagájokkal hordatja ön föl az ételeket?

Madame Wraneau mentegetőzött.

– Ön szokta mondani, uram, hogy szereti a múltakat, hogy szeret emlékezni amaz órákra, amikor még az apja, nagyapja asztalánál szolgáltak föl a cselédek.

– Hát igen, Enfin, igaza van – szólt szemmel láthatólag lecsillapodva. – Valóban kedvteléssel merülök el a múltakba, s e különböző korbeli ruhák, úgy vélem, feleltek alkalmasok a nemesek asztalaihoz, hogy az ősök ízlését, szokásait mintegy összeköttetésbe hozzák a jelen nemzedékével.

– Ön mester ezekben, Csapiczky – dicsérte meg Szlimóczkyné, mialatt a lorgnette-jén nézegette a cselédeket.

Véletlen volt-e, vagy hogy szokása szerint az orrát mozgatta gúnyosan Szlimóczkyné, a lorgnette lefordult róla és szerencsétlenül beesett a leveses tányérjába.

– Bah! Milyen ügyetlen vagyok!

– Semmi az. No bizony. He, Jean, egy tányért! Csi pocsujes ti szomár? (Hallod-e te számár?) No, mit bámészkodol? – fakadt ki éktelen dühvel Csapiczky. – Hát nem mondtam már, hogy te vagy a Jean?

Szegény Janó majd a föld alá süllyedt, dacára a szép strimpflis uniformisának, zavarában, szégyenletében.

Az incidens szerencsésen elsimult, az ételek kitűnőek voltak, a borok pedig éppen fölségesek, s a házigazda annyit tudott mondani mindenikről, kinek pincéjéből való, melyik évből, hogy valóságos gusztust csinált; ez a király kedvenc vörös bora, a vágújhelyi préposttól kapta; – utána valami édes bort hoztak.

– No, ez konty alá való – kínálhatta a hölgyeket –, isteni ajkakra méltó nektár. Ennek a neve „szirupéka”, az egész világon csak egy hordó van még belőle s az is nálam van. Hol termett? Isten tudja. Csak az bizonyos, hogy mása nincs most. A története egyébiránt a következő: 1827-ben a váci püspök borait licitálták, persze a halála után, a pincében találtak egy beomlott ágat, egy egész utcát hordókból. Ezek közt volt a szirupéka egy hordóban. Hogy mikor omlott be a pince –

semmi annale nincsen róla. De hol is hagytam el? Hát igen, egy kocsmáros megvette potom áron a szirupékát, apám véletlenül rábukkant és megszerezte a családnak. De persze ebből csak akkor iszunk, ha valaki születik, megnősül, vagy férjhez megy a Csapiczkyak közül.

A vendégek mind töltötték a szirupékából és élénken koccintgattak:

– Hagyjatok meg valamit miss Mary lakodalmára is – kacagott az öreg, de közben egyre töltögette a szirupékát.

Miss Mary pedig haragosan szegezte le kis fejecskéjét és a kendőjét harapdálta zavarában.

– Ugyan, papa, papa!...

Az ételek ezalatt egyre váltakoztak: újak, meglepők, mindenik egy-egy fufanggal kieszelt szakácsremek, peccsenyék, közbe szörpök, megint peccsenyék, torták, nyalánkságok. Lucullus asztala se lehetett különb.

Az asszonyok nem győztek csodálkozni.

– Ejnye, hát ez mi? Ki csinálta ezt? Ugye a cukrásztól való Eperjesről?

– Nem, nem – felelgette Csapiczky szerényen –, minden csak afféle „doma robiensis”. (Felvidéki nyelven azt jelenti, hogy „otthon csinált”.) Szegények vagyunk, így élünk közönségesen és végre is azt eszik az ember, amije van. Nem szeretem a flancot. Ugyis azt fogják ránk, szegény sárosiakra, hogy nagyzolunk. Az ember rá se mer már gyűjtani egy jóra való szivarra.

Eközben pedig még egyre váltogatták a tányérokat és hordták az ételeket. A vendégek már lázadozni kezdtek.

– Ez már sok! Még mindig hoznak valamit! Istenem, meddig fog ez tartani? Itt öregsünk meg, uraim.

Csapiczky végre is megszánta őket és így szólt a szolgálkhoz fejedelmi prosopopeával, mintha kegyelmet adna az összegyűlt sokaságnak:

– Nos, fickók, legyen hát vége! Senki se próbáljon többé semmi kotyvalékot behozni, mert lelövöm. Hagyjatok kinn a többi.

Erre a parancsszóra nesztelenül kotródtak ki a hajdúk, huszárok és lakájok; az én képzeletembe pedig úgy vésődött be az egész dolog, hogy még talán egy nap, egy éjjel szakadatlanul hordták volna be a legpompásabb ételeket, ha a végtelen fonalat az előzékeny Csapiczky el nem metszi.

Az üveges ajtóban, mely nyitva volt, hogy a szivarfüst kimenjen, csakhamar megjelent egy izmos nőszemély. Meg lehetett ismerni, hogy ez a szakácsné. Ohó, ez bizonyosan veszekedni jött a nyakán maradt ételekért.

Csapiczky bosszankodva ugrott föl, megijedve, hogy mit akar a szakácsné. S minthogy éppen az ajtónál ültem, jól hallottam, amint mondta, bár halkán beszélt:

– Mit adjak a kocsisoknak enni?

– Semmit – felelte Csapiczky mérgesen.

– De az nem lehet... azoknak innivaló is kell.

– Vajon? – dörmögte gúnyorosan.

– Mert higgye meg a nagyságos úr, ha négy gróf hal meg éhen, nincs akkora láрма, mintha egy kocsis jól nem lakik.

– Hm, ez igaz lehet – szolt elgondolkozva. – Adjon nekik, lelkem Makaláné, mindent, amit csak megkívánnak.

A jó borok megtették a hatást, az urak ott felejtették magukat; kivált az átkozott tósztok okozták: egyik is, másik is felköszöntötte a vőlegényt, a menyasszonyt, az örömapát, hát erre aztán felelni kellett, szóból szó lesz, némelyik szó beleágazik egy másik mezőbe és fölszólalásra provokál új szónokot. Szóval, csak a bacilusok kölykeznek olyan szaporán, mint a tósztok. Az ördög vigye azokat a tósztokat.

– Uraim, uraim, ne feledjük, hogy *útközben* vagyunk és hogy nagy földadat küszöbén állunk.

– Ej, jó helyen vagyunk.

– Bolondság! A földadat nem a mienk, csak az Endréé.

Beállott az úgynevezett amabilis konfúzió, mindenki beszélt egyszerre; a fiatal emberek odahúzták a székeiket a kisasszonyokhoz s ott egy csoportot képezve udvaroltak; különösen az egyik Nedeczky leányt, a Vilmát, dongták most körül, mint a darazsak a virágot, mert az mester volt a társalgásban, csak úgy dőltek belőle a sziporkák. S milyen szabadon, fesztelenül diskurál: kutya jukkerasszony lesz belőle, ha főköthöz jut.

A leányok is pompásan érezték hát magokat, sőt a mamák se unatkoznak, mert a jó nevelésű sárosi ifjak az elefántásra is ki vannak képezve.

– Halljuk Bogozy bácsit. Halljuk a malacok szerelmét, halljuk, halljuk!

– Ne okoskodjatok!

– Ej, mit! Lazsányban úgyse lehet, mert ott ünnepély lesz, de most itt magunkban vagyunk. Egy lumpoló társaság, melyet nem köt az etikett.

Endre kétségbeesve tekingetett az órájára.

– De hisz ez borzasztó, elkésünk. Mit gondolnak felőlem Lazsányiék és Katica? Apuska, szólj, kérlek, vendégeidnek.

– Mit szóljak?

– Hogy menjünk.

Az öreg Csapiczky a fejét rázta és rámordult megbotránkozva:

– Az nem lehet. Mit gondolsz? Soha még Csapiczky nem mondta a vendégeinek, hogy menjenek. Inkább a nyelvemet vágnám ki.

– No, hát akkor majd megmondom én.

S ezzel szólásra emelkedett, de a kompánia benne volt már a kötekedésben, tudták, mit akar mondani, hát csupa pajkosságból bedugták a füleiket mind, mind, még a kisasszonyok is.

Nevettek, kiabáltak, lezúgták.

– Abcug, abcug! Nem akarjuk hallani! Eláll!

Endre is nevetett, de hogy viszonozza a tréfát, miután meglátott egy krétát a pohárszéken, odaintette a Matykó inast és fölírta a kékposztó dolmánya hátára csinos gömbölyű betűivel: „Menjünk, uraim, mert kikapok”.

Aztán megparancsolta Matykónak, hogy járja körül az asztalt, de úgy, hogy a háta legyen a vendégek felé fordítva, mert ő most plakát és nem inas.

Ezen a „számár ötleten” megütközött Pruszkay Stefi és fölfortyant. (Nem csoda, mert a tizenötödik pohárnál tart.)

– Kikérem a sértést – rúgta ki maga alól a széket izgatottan –, nekem ne fordítson hátat egy inas. Az ilyen vicceket a zszurnaliszta úr otthon, Budapesten hagyhatta volna...

Fölugrott és kifelé rohant.

Tízen is elállták az útját.

– Fogatok – hörögte –, rögtön fogatok... Eresszetek!

– Stefi, legyen eszed – csillapígtatták. – Hát megbolondultál? Ej, ej, cimbus, cimborka (simogatták, cirógatták). Hiszen senki se sértett meg.

– Segédekét ide! Segédekét! – s ajkszegletei remegtek az indulattól. – Vért akarok inni, vért, vért!

Bogozy bácsi fölkapott az asztalról egy pohár vörösbort és ünnepélyes pátosszal mondta (ő tudta, hogy kell Pruszkayval beszélni, ha egy kicsit kapatos):

– Tass vezér unokája, igyál inkább egy kis vörösbort!

A sok kéz közül, mely a dühöngőt tartotta vállánál, nyakánál, derekánál fogva, egyszerre ösztönszerűleg kinyúlt egy a pohár után és az éppen a Tass vezér unokájáé volt.

– Bandi, gyere, koccints vele!

Endre, ki restellte a jelenetet, odament, koccintott vele, aztán összeölelkeztek és vége volt a haragnak, elmúlt, mint a szappanbuborék. De azért a multság már megromlott. Pruszkay elkezdett érzékenykedni és vallomásokat tett, hogy ő milyen gonosz, hitvány ember, aki nem érdemli meg az életet, mikor a legkedvesebb barátját megbántja és kellemetlen percekhez szerez neki a legboldogabb napján. Aminőt csak egyet adnak az istenek a közönséges halandóknak. (Őneki egyébiránt kettőt adott és a harmadikat keresi, mert éppen most válik a második feleségétől.) Szóval, Pruszkay Stefi már el volt *készülve* – őt immár csak mint tiszteletbeli málhát szállítják Lazsányba, lehet azonban, hogy a levegő kifújja egy kicsit a mámort a fejéből.

A kínos incidens tehát asztalt bontott, s most már a vendégek csakugyan fölkerekedtek, hogy meg se álljanak Lazsányig.

Az első kocsin mi indultunk, Endrével; a vőlegény érjen oda legelőbb; legutoljára maradt az öreg Csapiczky a kis Marival, s mikor átkelve a Polyovka-patakon,

fölkapaszkodtunk a lazsányi dombra, melyet az én szelíd kedvenceim a nyírfák, valóságos mesebeli ezüst erdővé varázsoltak, gyönyörűség volt hátranézni a tömérdek négyes fogatra. A kocsisok, egy kicsit pityókosan, nem sajnálták az ostort; szinte röplüni látszottak alant a fogatok egy nagy aranyfelhőben, mert az út fölvert porát a verőfény a maga képére átfestette.

– Az öregem négyesét nem látom – mondta Endre bosszankodva.

– Hol lehet?

– Bizonyosan visszamaradt elrakosgatni egyet-mást.

– Hány órákor lesz az esküvő?

– Fél egyre kell lennie. De az öreget végre is be kell várni, mert ő az örömapa, Mari húgom pedig az egyik koszorúlánny.

– Lazsány még messze van?

– Egy jó negyedóra. Nini, már látszik is a templom bádognya.

Csakhamar ott voltunk Lazsányban. Egy veszekedett nagy kastély látszott, félig rom, a falu innenső részén. Az ablakok némelyike kitörve, nemcsak üveg nincsen benne, de ráma se. A nagy park egykori kőkerítése is hézagos, néhol összeomlott és a kövek szerteszét hevernek, csak imitt-amott ép még, és a mohhal benőtt zsindey is rajta van.

– Ez a Katicáék háza; egy kicsit elhanyagolt állapotban van. Végre is csak a földszint egy részét lakják. Az öreg *méltóságos úr* (a Katica mostohaapja) mint afféle katona, inkább a rombolást szereti, mint a javítást. Oh, ezek a javíthatatlan katonák!

– Miért „méltóságos” az ön apósa, ha szabad kérdenem. Őrnagyot nem illeti meg ez a cím.

– Persze! De ő császári és királyi kamarás is.

– Ah! az más.

Csak később tudtam meg, hogy az őrnagyot Uhlariknak hítták valamikor, és a Lazsányi nevet csak néhány év előtt vette föl a birtok neve után, melyet az eperjesi püspöktől bérelt.

Apja sőtiszt volt az aerariumnál és nem volt nemesember. De hát akkor hogy lehetett a fia kamarás? Hát azt mondják, rendkívüli módon. Uhlarik Pista eperjesi diák korában beállt katonának és oly tökélyre vitte pár év alatt a huszármesterséget, hogy a főherceget, mostani királyunkat, ő tanította lovagolni, mint a legjobb lovasok egyike a legénység közt. A főherceg hálás volt tanítója iránt és amikor császár lett, kinevezte hadnagynak. Uhlarik úr lett, elkerült Bécsből, tudja isten, milyen ezredhez, s lassan-lassan csúszott fölfelé a ranglétrán egész a kapitányságig. Sok tarkabarka évtized lefutott: öreg kapitány lett az egykori nyalka huszárgyerekből s a császárból lett öreg király; sohase találkoztak azután. A király tán el is felejtette mesterét, mikor egyszer csak egy erdélyi hadgyakorlatnál, amint ellovagol a hadtest előtt, hirtelen szemébe ütődik egy ismerős arc a sorból, egy sok-

szor látott tekintet; megrántja a lova kantárját s megáll az ámuló-bámuló kapitány előtt.

– Ön Uhlarik?

– Igen, fölség.

A király szeme nyájasan siklik el a kapitány alakján s lelkét lágyítja, rezegteti sok előbuggyanó emlék.

– Kívánjon ön valamit.

Ritkaság. Egy vén tábornok beszélte nekem, hogy az uralkodó egész életében ezzel az esettel együtt is csak kétszer tanúsított ilyen kegyet. Kívánjon ön valamit! Ez azt jelenti, hogy mindent kérhet az illető, amit a szeme, szíve megkíván, még egy uradalmat is.

Uhlarik kapitány szédült a boldogságtól: esze egy szempillanatig végignyargalt mindazon dolgok között a nagy mindenségben, melyekre az emberek vágnak és törekszenek, melyeket a hiúság, kapzsiság, okosság kiturkálhat egy korona alól és mohón, de zavartan dadogta:

– Kamarás szeretnék lenni, fölség.

A király elmosolyodott, mintha mondaná: „Ön bohó egy fickó, Uhlarik” s egy szemintéssel búcsút véve, odább nyargalt.

Mondják, hogy a király, aki természetesen megadta neki a kamarásságot, elengedvén az ősoket, többször fejezte ki csodálkozását még aztán is az eset fölött. Pedig olyan természetes. Sárosi születésű ember nem kérhetett mást.

Egyébiránt bocsánat e kitérésért a múltakba, annál is inkább, mert a jelen is elég leirnívalót nyújt. Mikor a kapuhoz értünk, egy mozsár dördült el, aztán pukk! még egy másik, a „hangászok” pedig (mert Sárosban szeretik a jó régi magyar szavakat németekkel vagy latinokkal fölcserélni, de a rossz új szavakat fölkapni a sikkhez tartozik) – ráhúzták a *Rákóczi*-t. A nagy, széles udvar tele volt már kocsikkal és kocsisokkal, kik különböző *livrče*-kben, hatalmas strucctollakkal lebzseltek, nevetgéltek, az urakat szólták s pajzánul incselkedének a kerítésen bekandikáló helybeli vászonnéppel. A helység híres volt szép asszonyairól. Mondják, hogy egy évig feküdtek itt egykor a Thököly Imre gránátosai.

Alig tudtunk a sok kocsi közt behajtani; az összegyűlt vendégek: Divékýék, a somhegyi Garzók, a bánújfalusi Nagyok, a báró Kramlyak, a koronkai Csathók, a Balánszkyak, a létai Létássyak, de tudná az ördög elszámolni mind, kiszaladtak elélnkbe a verandára és nagy éljenzéssel fogadtak.

Az őrnagy maga is elősántikált fényes katonai egyenruhájában, kardosan, csákósan, és még mielőtt leszálltunk volna, mennydörgős hangon rákiáltott Endrére:

– Visszafordulhatsz már, fráter, elkéstél. Odaadtuk már a leányt másnak.

Endre szinte beléhalványodott, még tréfának is rettenetes szavak; de az őrnagyot nyomban elfogta a kacagás, mert egy csöppet se félelmetes alak, piros borvirágos arcú, pocakos ember, nagy agyagszínű bajusszal, melynek egy része a szakállból van kölcsönvéve.

– Hol a pokolba késtetek ennyi ideig? No, de most már egy, kettő, három, öltözködjetek hamar, hogy mehessünk.

– Katica hol van?

– Azzal már nem beszélsz többé, bruder, leánykorában. A komornyik majd megmutatja a szobákat.

Aztán sorba jöttek a többi hintók, mindenkinél kitört a zsidobongás, a fogadtatás meleg elevensége. Az öreg őrnagynak nem sok tekintélye volt (hiába, a származást sohase lehet egészen kiheverni), de azért szerették, s hallani lehetett a szobából, ahol öltözködtem, amint sorba üdvözölték az érkezők vidáman, barátságosan. „Jó napot, Königrätz apó. Szervusz, öreg Königrätz. Hogy van, édes Königrätz apó?” (A méltóságos kamarás úrnak ez volt a haute crême-ben a neve, vonatkozással bizonyos hadi sikerekre.)

Egy jó negyedóra múlva kiöltözködve gyülekeztünk a nagy társalgószobában; néhányan magyar díszruhában, mentesen, kócsagos forgós kalpagokban. A kordován csizmák vígan csikorogtak, a kardok kevélyen csörögtek, a nőkön a seiyemruhák rejtélyesen suhogtak, ámbár a hölgyek nagy része inkább a menyasszony szobájában tartózkodott.

A társalgószobában egyszerűek, majdnem szegényesek voltak a bútorok. Königrätz apó mondotta is egypárszor magyarázatul:

– Katona létemre szeretem az egyszerűséget. (Önmagával megelégedve dörzsölgette a kezét.) Teringette, imádom az egyszerűséget... s úgy ragaszkodom e hitvány bútorokhoz, mintha a mannschaftom volna... Az asszony persze szeretné kihajigálni, de nem engedem. Teringette, nem engedem.

A hatalomnak ez a szertelen mértéke szinte megrészegítette egy percre Königrätz apót s széles, tokás arca fölfúvódott az önérzettől, mint egy spanyol nagyköveté.

A falakon híres generálisok arcképei lógtak. Azokról mind sokat tudott beszélni, egy-egy adomát közbeszöve, amelynek azonban a point-jét nem tudta soha kihozni, mert olyan asztmatikus köhögés fogta el a nevetéstől ott, ahol a nevetni való rész következett, hogy abba kellett hagynia. Az egyik asztal tele volt partecédulákkal – ezek az udvartól küldött halotti jelentések; minden kamarásnak megküldi az udvarmester.

A házhoz járatosak már ősmerték az öregúr gyöngéjét, hogy szívesen flancol e partékkal, de az új vendégeket meglepte a sok fekete szegélyes nyomtatvány, egymás mellé kiterítve.

– Miféle halálesetek ezek?

– Az udvar – felelte Lazsányi közömbösen. (Sok ravasz griffet eltanult már a nemességétől.)

– Ah, az udvar?

– Oh, igen – folytatá elszomorodva –, igazán unheimlich mindennap egy ilyen cédulát kapni... Mintha egy síri árny lépne be mindennap a szobámba.

Szétnézett révedező szemekkel a tágas teremben, mintha itt az ő szalonjában libbennének láthatatlanul a fenséges és nagyméltóságú szellemek mindnyájan.

Aztán egy partecédulát vett föl az asztalról a jobb kezével, bár már rajta volt a fehér szarvasbőr kesztyű.

– Ez a legfrissebb – mondá –, a szegény Larisch-Moenich grófné. Istenem, istenem, hogy ez is meghalt – s hangja reszketeggé vált, szempillái rezegni kezdtek.

– Hány éves volt?

– Nem is tudom. Ah, itt van. Meghalt 79 éves korában. Szegény Larisch-Moennich!

– Ösmerte, Königrätz apó? – kérdezte báró Kramly.

– Nem, fiam, nem ösmertem.

– Hát akkor mért sajnálkozik?

Könnigrätz apó fölpattant, sárga szemei szikrát szórtak.

– Mért, mért? Teringette, mért! Hát mert érdeklődöm az udvar iránt. Ki érdeklőd-jék, ha mi kamarások nem? Teringette, ki érdeklődjék?

Kramly bárót, ki tizenöt év előtt jött be Csehországból, egy kis birtokot vásárolva Bertányházán, a partecédulák eszmetársítás útján egy kevély megjegyzésbe csábították be (a sárosi levegőn lassankint ő is hasonló lett a bennszülöttekhez).

– Tavaszra én is egy családi kriptát szándékozom építtetni Bertányházán. A köveket már faragják hozzá a zsarnóci kőművesek.

A báró negyvenöt éves férfi volt és nőtlen, családtalan, a kriptá tehát általános csodálkozást keltett.

– Sacrebleu! Mit teszel bele? – kérde a gunyoros Divéky Vince.

– Bah. Hát ősoket. Hozatom Csehországból.

Kramly báróról az volt a köztudat, hogy az apja mint katonai liferáns kapta a báróságot, később aztán elveszté nagy tőkéjét, s a fiú ide menekült a maradékkal.

Finom, alig észrevehető gúnymosoly játszadozott az ajkakon.

– Úgy? – mondá nyájasan Divéky – és hogy veszed, kérlek, a csontok fontját?

Ezen aztán nagyot nevettek, maga Kramly is nevetett, az őrnagyot pedig majd megfullasztotta az asztma, nyakába esván Divékynek: „Oh, te grobian, te grobian!”

Mind nagyobb lett a társaság, következésképpen szűkebb a terem. Végre megjelent felöltözve a vőlegény is, ugyancsak kicsípte magát. Nagy hurrá-kiáltásokkal fogadták. Azután megérkezett az öreg Csapiczky, leányával, Mari kisasszonnyal, úgyszintén Koltay Miska Szalkányból, lóháton; csupa tajték volt a paripa. Már odakünn kezdte a panaszkodást Miska, hogy ördög vigyen el minden szeles embert; otthon felejtette a pénzét a másik kabátjában, és csak a feleúton vette észre.

A bennszülöttek összenéztek, de senki se mosolygott, egyszerre tízen is nyújtották a tárcájukat, mintha vezényelnék őket.

– Parancsolsz, amicenko?

Koltay hanyagul, de mégis elutasítólag intett a kezével, mint egy rest angol lord.

– Ugyan hagyjátok, unom az effélét. Végre is a körülményektől függ. Lesz egy kis parázs ferbli, Königgrätz? Beszélj, Königgrätz.

– Lesz, lesz – hagyta rá Königgrätz apó, ki a köszvényes lába dacára úgy irgett-forgott, mint a karika, majd itt volt, majd ott volt, tett, vett, igazított és parancsokat osztogatott.

– Ah, no. Most már mind együtt vagyunk. Csak még az asszonyok öltözködnek. Teringette, az a sok limlom, az a sok másli, toldalék... Oh, az a sok toldalék...

Az asszonyok valóban még sokáig piszmogtak a toilette-jeikkel, de hisz azért asszonyok. A szobalány és a szolgálók örülten futkostak fiókról fiókra, majd egy hajtű kellett, majd egy cipőhúzó; és még isten tudja, mi. Végre azonban mégis elkészültek.

– Ah! – röppent el minden ajkon.

Kinyílt a mellékszoba ajtaja és belépett a menyasszony. Síri csönd támadt, melyet csak az a halk tengermormogás-féle zaj zavart, mely a meglepetést jelzi.

– Charmante!

– Meiner Seele! Gyönyörű.

De szép is volt. Magas növésű, sugár alak, szinte törékeny. Nagyban emelte az egyszerű fehér ruha. Szőke hajára fölségesen illik a koszorú, s nyakára a tündöklő ékszer. Uramfia, mekkora smaragdok és zafírok! (Amilyen prózai lélek vagyok, mindjárt azon kezdtem tűnődni, mennyit kap rá Endre a zálogházban.)

A menyasszony mögött a mama jött gránátszín selyemruhában.

Lazsányiné még elég csinos asszony, kissé hervadt már, az igaz, de a hervadásban is van költészet; zsebkendőjével kisírt szemeit törülgeti, de hasztalan, csak egyre előveszi a fuldokló zokogás.

– Nem szeretnék anya lenni – mondja egy mellettem álló ősz hajú aggastyán, név szerint valami Sipeky Márton, akinek annyira tetszik ez a mondás, hogy sorba járja a férfivendégeket meglelégedett, vigyorgó arcával és mindenki előtt ismétli: Nem szeretnék anya lenni. Hát te szeretnél anya lenni, hé?

A menyasszony szemei is ki vannak sírva (pedig szép kék szemei lehettek még tegnap), az arca is halovány, gyűrött, látszik, hogy nem aludt az éjjel; gyűrött, de így is szép arc, ovális, finom metszetű, melyet még csak jobban kiemel a csodálatos édes hajlású orrocscsa, hogy már azért is érdemes volna nőül venni.

De hol van Endre? Nini, hiszen éppen ott áll már előtte, megfogja a kezét és megcsókolja; a kis kéz remegni látszik az övében.

– Fél, Katica?

– Nem, nem, csak szégyenlem magamat – suttogja s szinte szeretne valahogy elbújni Endre mögé, hogy kikerülje a sok kíváncsi tekintetet.

Kíváncsi tekintetek – enyhe szó. Valóságos szentségtörő szemsugarak azok, melyek egy menyasszonyra lövellnek ilyenkor a csúf férfiszemkarikákból. Ah, istenem. Nem is hogy nézik, de hogy mit gondolnak hozzá... Pedig hogyan nézik a növést, formáit, idomait, mint a csikóét a vásáron. A látásukat megtoldják a sejtéssel. Azok a törékeny, finom okos lények érzik e bántó szemeket, miként mászkálnak a ruhán keresztül szűzies testükön.

A vendégek mind odajáruhtak szerencsét kívánni a menyasszonynak, a mamának. Én is túlestem a szükséges bemutatáson, mire Königrätz apó elkiáltotta magát élen:

– De már most egy, kettő, három, menjünk, hölgyeim és uraim. Jobbra át!

Nekem a markomba nyomták a bokrétás nászbotot és éppen meg akartunk indulni, mikor egy livrče-s szolga szembe nyitja a külső ajtót s nagy szuszogva cipel egy ferslágot, mely a postán jött.

– Milyen pech! – kiált föl kétségbeesve Lazsányiné. – Éppen most hozzák. (Aztán magyarázólag fordult a hölgyek felé.) A ruhák Párizsból, édeseim, az én ruháim és Katica menyasszonyi ruhája. Chatelottól, rue Boulogne 24. Onnan szoktam hozatni. És még sohase főzött le ez az átkozott Chatelot; mindig pontos volt, csak most, most, éppen most. Képzelmek, milyen bosszúság volt ez rám nézve. Azt hiszem, ha ebbe bele nem haltam, matuzsálemi kort fogok érni. Stefi, ne vigyorgj olyan gúnyosan, mert azt nem tűröm. Persze, te szeretnéd, hogy meghaljak. Tegnapelőtt kellett volna megjönnie a ruháknak, melyek mint gyorsáru lettek földadva, és nem jön semmi, semmi. Azt hittem, megőrülök. Végre is, mit tehettem egyebet, itthon ütöttünk össze egy ruhát a Katicának... egy akármilyet. Szent ég, ha rágondolok, hogy miként vagy öltözve, Katica szívem, most is azt hiszem, hogy menten megűt a guta.

– Nem szeretnék anya lenni – szól közbe kenetteljesen a váltig locsogó Sipeky.

A hölgyek és a férfiak mind tiltakoztak, mennyre-földre esküdözvén, hogy Katica fölségesen van öltözve, és hogy nincs az a szabó a világon, aki az ő szépségéből elvenni vagy ahhoz hozzáadni tudna; de a méltóságos asszony makacsul rázta a fejét, mialatt fejdíszén jobbra-balra röpködtek a rozsdaveres strucctollak.

– Hiába beszéltek, hiába, hiába. Ami nem anständig, hát nem anständig. És kedvem volna fölbontani a kistit és... Was sagst du dazu, alter Stefi?

Königrätz apó sietett tiltakozni.

– Ozaj dusa moja! (Ugyan, lelkem.) Hova gondolsz? Hiszen az anyakönyvvezető és a pap már egy órája várnak. Hiszen a párizsi ruha már itt van, és én szeretném is, ha rajtatok volna... ha már egyszer kifizettem. De végre is a családban vagyunk, ruha, ruha. Um Gottes Willen, most csak nem kezdtek levetkőzni és újra felöltözni. Daj, pokoj, Annuska! (Hagyj békét, Annuska.) Te pedig, Péter, vidd be azt a párizsi dobozt a méltóságos asszony szobájába, hogy ne legyen itt az útban.

A megszólított Péter fölkapta a székre helyezett deszkadobozt, hogy elvigye.

– Ah, a brüsszeli csipkéim – szólta egy lemondó sóhajjal Lazsányiné, a szolga vagyis inkább a doboz után nézve.

De nekem meg a szolga tűnt fel, vagyis hogy a szolga háta. A dolmányán ugyanis félig letörölve, de azért még olvashatóan ott állt fölírva krétával: „Menjünk uraim, mert kikapok”.

Hopp hó! Miféle rejtély ez. Hiszen ez a gortvai dolmány fölírata. A szolga nem az, de a dolmány ugyanaz. Hát ez hogy lehet? No, az csak úgy lehet, hogy a dolmányt idehozták és elfelejtették róla lekefélni a föliratot. Lassankint még egynéhányat ösmertem föl ezen a nyomon a gortvai egyenruhákban. Az ördögbe is, ezek a vándorló livrče-k különösek egy kicsit!

De már nem volt időm elmélkedni. A lakodalmi marsall, Szlimóczkyné, a rendezkezéshez kezdett, eligazítván mindnyájunkat.

Én mentem elől a bokrétás bottal.

Utánam a menyasszonyt vezette Domoróczy Pista.

Azután a vőlegény következett Nedeczky Vilmával.

A Deli Csathó Ferenc karján jött a kis Csapiczky Mari.

És így tovább, egész hosszú sorba, – de hogy milyen rendben, nem figyeltem meg, mert egyetlenegyszer néztem csak hátra, mikor az anyakönyvvezetőtől jövet a templom felé tartottunk. (Egyébiránt mind a jegyzői lak, mind a templom csak néhány lépésnyire volt az ódon, romladozó kastélytól.) Ugyanis a tegnapi esőtől egy kis pocsolya képződött az útban, mely még teljesen föl nem szikkadt, nem nagyobb darabon, mint egy bivalybőr, de egyfelől a plébános kertkerítése és az út másik oldalán veszteglő fazekasszekér miatt éppenséggel nem lehetett kikerülni; biz abba bele kell lépnie fehér atlasztopánkáival a menyasszonynak is. Hiába jár a lelke a hetedik égben, a lábacska mégiscsak itt tipeg-topog a szürke sárgolyón.

Én egyszerűen átugrottam a hosszú lábaimmal és eszembe se jutott a többiekért aggódni.

– Bravó, Domoróczy – hallatszott e percben a hátam mögött. Tízen is kiáltották: Bravó! Bravó!

Erre fordultam aztán hátra, hogy mi az. Hát Domoróczy lekapcsolta a meggyzsin bársonymentéjét és végigterítette a sárfolton. A bájos menyasszony mosolyogva lépegetett rajta. Ez volt talán az első mosolya a koszorú alatt.

Aztán, úgy tudom, ott hagyta a mentét mindaddig, míg mind át nem keltek a dámák. (Képelem, hogy benyomta a nagy Szlimóczkyné és a száz kilóra becsült Csathó Lászlóné.) Végül egy szolga hazavitte megszáritani és megkefélni.

Mit mondjak a templomi ceremóniáról? Nem történt semmi különös. A sablonok, a közönséges kitaposott út az „egy kenyérhez és sóhoz”, – hogy a mézet nem is mondjam, mert az csak az elején van. Még kevésbé untatom az olvasót az ebéd apró-cseprő részleteivel, hiszen mindenki volt már lakodalomban és még senki sem halt meg ott éhen. Mind, mind kihagyom az olyan dolgokat, amik csak a jelen

levőket érdekelték, zavaró incidenseket, a főlszolgálo inasok kezeiből hogyan potyogtak ki a tányérok és csészék, mint öntötte le az egyik szósszal éppen a méltóságos háziasszony gránátszín ruháját, mire az fölkiáltott: „Szent Isten, milyen szerencse, hogy nem a párizsi ruha van rajtam!” (A gondviselés denique ilyen leleményesen változtatja át a legnagyobb szerencsétlenségeket szerencsékké.) Mellőzöm a tömérdek bon mot-t és aperçut, melyek egyugyanazon pillanatban születnek és elmúlnak, mint általában a rövid életű szikrák, úgyszintén a tósztokat, melyek örökké élnek, mint a bolygó zsidó, és lakodalomról lakodalomra vándorolnak; még a saját násznagyi mondókámat is agyonhallgatom. (Ha hallani akarják, hívjanak meg násznagynak.)

Mondjam-e, hogy se a menyasszonynak, se a vőlegénynek nem volt étvágya, de hisz ez természetes. Amor okos kis isten, legyűri az étvágyat, ezt a gonosz, követelő fickót, mert sokat árthatna, ha némelykor elkiáltaná magát, hogy a házassághoz *speiz* is kell.

Zavartan, elfogódva ültek egymás mellett, sokszor néztek egymásra, de ha az egyik nézett, a másik elkapta a szemét; mosolyogtak a hozzájuk intézett kérdésekre és igen szórakozottan feleltek. Látszott, hogy terhükre vagyunk. Endre néhányszor előhúzta az óráját. Katica is többször kérdezte:

– Mennyi az idő?

– Még csak öt óra.

– Hánykor indul a vonat?

– Tizenegykor.

– Bizonyosan tudja?

– Bizonyosan.

Amikor beszéltek, nem egymásra néztek, egyik a tányérjára, másik a gyűrűjére.

– És hánykor indulunk innen?

– Kilenc után.

– Nem lesz nagyon sötét?

– Attól függ, lesz-e holdvilág?

– Mama, nem tudod, lesz-e ma holdvilág?

– Ah, istenem, honnan vegyek én nektek holdvilágot?

Königgrätz apó rászólt feleségére kedélyesen:

– Mit tudod te még, miért kérdik: hogy kell-e nekik vagy nem kell? Mert a holdvilág csak szerelmeseknek becses. Hm. Az új házások már nem szorulnak az égiteszekre. Hm. Hát kell-e az a holdvilág, gyerekek, vagy nem kell?

Katica piros lett, mint a pipacs; Endre sietett felelni:

– Kell, kell.

– Hadd lám, melyitek fél a sötétből, hm – évelődött a vén katona.

– Ő – felelte Endre.

– Ő? Miféle ő? Hát úgy kell azt mondani? Ejnye, mordizom adta, mondod mindjárt, hogy: a *feleségem*.

Katica ijedten tekintett Endrére.

– Ne, ne! – rebegi halkán, tiltakozón. – Ennyi ember előtt! Jaj, ne!

Kitör a hahota s az egész társaság azon diplomatizál, hogy Katicából is kiszorítsa a „férjem” szót, de nem mondaná a viláért. Lelke nevet belül, míg a fejét rázza.

Bohó kis dolgok, mi leírni való van rajtok? Engem hidegen hagynak. Egy orvos előtt a nagy láz is csak egy szimptóma, a lassú érverés is. Egy násznagy előtt a lakodalom csak egy pillanatnyi stádium a fejlődő életben. Egy tapasztalt násznagy nagy róka és hidegen érinti a mutatkozó poézis. Minden a fejlődéstől függ. A leg-részegebb ember is kizárólag tejjel élt egy időben (szopós gyerek korában). Lát-tam már szemérmes menyasszonyokat, gyöngé, törékeny liliumokat a leszakítás előtt – és mikor másodszor láttam őket, már akkor tányérokat vagdaltak a férjeik fejéhez.

Csak üljetek édesen, elandalodva egymás mellett, szegény gyerekek, megitta-sodva az elmúlt percek eseményeitől, kíváncsian a jövő percek eseményeire, és ne nézzetek sehova, csak egymásra; – mert ha egyebüvé néznétek, meg találnátok látni, hogy a próza már leskelődik rátok valahol egy szögletben, vagy talán minden szögletben, mint a lecsapásra készülő vércse.

És jön is már, de most még tetszetős öltözetben. Kedves még, meleg még és nyájas. De majd meglássátok, hogy elhagyogatja apránként szép ruháit és egyszer csak megáll előttetek durván, meztelenül.

Most még csak az őrnagy kezdi elötologatni, mert úgy illik, úgy kívánja a sikk.

– Csináljunk egy kis tréfát – kiáltott föl Königrätz apó vidáman, mikor már emelkedni kezdett a közhangulat. – Adjatok egy ív papirost és egy ollót.

Papirost hamar találtak, de ollót sehol sem.

Az őrnagy maga ugrott föl keresni.

Egy úgynevezett „száz fiókú” szekrény állott a nagy ebédlőterem egyik sarkában, annak az egyik fiókját nyitotta ki, és onnan kotorászott elő egy ollót és egy kulcsot. A fiók ezenkívül tele volt emberi hajjal; jobban megnézve láttam, hogy különböző parókák, álszakállak és bajuszok.

– Szent Isten, mit tart ott az őrnagy? – kérdem a szomszédomhoz hajolva. A szomszédom volt Sipeky Márton, aki a fülembé súgta:

– A Dienerschaftot.

– Mit? Nem értem.

A mulatságos aggastyán hamiskásan kacsintott s mert a bor már bőbeszédűvé tette, piciny bepillantást engedett a sárosi misztériumokba.

– Az efféle szakállak és bajuszok segítségével tetszés szerint alakíthatja az ember a Dienerschaftját; csinálhat ugyanazon emberből torzonborz kapust, sima francia komornyikot és cotelettes angol lovászt.

– Ahá!

Az őrnagy visszatípett az asztalhoz; az egy ív papírt fölnyirkálta kockákra, aztán egy ceruzát vett és sorba járta a vendégeket: „Mikor születél, bruderám? He hepciáskodj, brát moj slatki. Igazat mondj, nem török be a fejed.” A dámákkal gyúlt meg a baja legjobban, azok erősen vonakodtak. Micsoda új bolondság ez Königrätz apótól? De az apó vidáman dörzsölte a kezét. „Majd meglátják, meglátják”, s kétszer is figyelmeztette, különösen az öregebbjét: „Igaz évszámot tesék mondani, mert megbánják.”

Mikor aztán minden papírra ráírta a nevet és az illető vendég születési évszámát, az öregúr eltűnt az asztaltól. Észre se vették; sőt mindjárt el is felejtették az egész összeírást. Hisz úgy röpködtek a változatos témák, mint színes pillangók a réteken. Tósztt, disputa, incselkedések váltogatták egymást. S mindez bizonyos könnyedséggel, nagyvilági fölületességgel, úgyszólván csak a hangulat kedvéért. Mert a sárosi fiatalember nem házasodik Sárosból, tehát nem is szeret bele sárosi leányba, legföllebb sárosi leányokon tanulja meg az udvarlást, s viszont a sárosi kisasszony sárosi fiatalembereken a kacérkodást. Mindez csak egy *főpróba*, nem megy igazi vérbe, csak maszkírozza az igazi ostromokat. A színpadi csaták végre is kellemesebbek az igaziaknál. A nagy szenvedély és a nagy érdek elnyomja, ami finom, ami lezsér és ami pikáns az emberben. Ah istenem, semmi se lehet tökéletesebb a világon, mint az oly emberek, akiknek nincsen semmi vágyuk, csak szeretetre méltóknak és előkelőknek látszani, és nincs egyéb törekvésük, csak hogy a szomszédjuk vagy a vis-í-vis-juk minél pompásabban érezze magát...

Talán egy félóra is elmúlt, lehet, hogy több, mire újra visszatért Königrätz apó diadaltól ragyogó arccal, maga előtt eresztve egy kötényes szolgát, ki nagy kosarat cipelt.

– Nos, uraim – kezdé az apó és a szemei csillogtak és híztak a csodálkozó arcokon –, csináljuk meg magunknak azt a jó tréfát, hogy mindenki kóstolja meg Tokaj termését abból az esztendőből, amikor ő született. (Egyet csettintett a nyelvével.) Teringette, szegények vagyunk, de jól élünk.

S ezzel kezdte kirakni a kosárból a kis háromdecis üvegeket, telitöltve azzal az olvasztott arannyal, amit tokaji eszenciának nevezünk, mindenik elé oda téve a maga üvegjét a ráragasztott névvel és születési évszámmal.

– No, ez igazán fejedelmi gondolat! – kiáltottam föl, egészen belemelegedve e kápráztató földi jólétbe és az ötletnek kedvességébe.

– Csak az kár – jegyzé meg az öreg, fürgén szaladgálva az asztal körül –, hogy már *lefelé* nem sokáig tréfálhatok így. Egy-két év múlva már olyan vendégeim is lehetnek, akiknek nem tudok adni. Eredjetek, öcsém, a filoxérához! Fölfelé azonban jól állunk. (ismét csettintett a nyelvével) és sokért nem adnám, ha száz éven felüli vendégeim lennének... Teringette, visszafiataltanám őket... Ah, régebben kellett volna születnetek, amici.

Majd visszaült helyére, megtölté poharát az 1825-iki termésből (ebben az évben jött a világra Eperjesen) és így szólt a beállott mély csöndben ünnepélyesen:

– Ezt a poharat pedig ürítem az én kedves mostohaleányom, Bajnóczy Katalin egészségére, akit én úgy szeretek, mintha a leányom volna; kívánom, hogy a házassági kötelékben boldog legyen. És hiszem is, hogy az lesz, mivelhogy az első föltétel, a szeretet édes kapcsa, megvan köztetek, édes gyermekeim. De ez még nem elég. A fiatalság nem soká tart – itt vagyunk mi a példa, én és anyátok.

– Stefi, ne szemtelenkedj – szólt közbe Lazsányiné.

– A férfi csak egyszer hal meg – folytatá Königrätz apó zavartalanul –, az aszszony ellenben kétszer. Amikor megöregszik és amikor tényleg kileheli a lelkét. Becsületemre mondom, hogy csak az első halál nehéz neki, a másikat már jól kiállja (Zajos derűtség.) Azért tehát én azt mondom, hogy a fiatalságot pótolni kell.

– Mint a bajuszt a szakállból – vágott közbe pajzánul Keviczky Ödön, nem minden alapos célzás nélkül.

A szónok maga is elnevette magát, a nevetéstől eléfogta szokás szerint az asztmatikus köhögés, annak a végét be kellett várni.

– Úgy, úgy. Pravdu mas pan brat. (Igazad van, testvér.) Mint a bajuszt a szakállból, úgy kell a szépséget pótolni, de nem a patikából, hanem a szív jóságából. Ez a fundamentoma a jó házasságoknak. Édes leányom, Katalin! Egy-két óra csak és el fogod hagyni a szülei hajlékot, talán örökre, hogy új fészket építs magadnak; fogadd az útra, szívecském, ezt a tanácsomat.

Lazsányiné elérzékenyedve és sírva borult az asztalra.

– Nem szeretnék anya lenni – morogta a vén Sipeky.

Maga Königrätz apó is ellágyult s valamit morzsolgatott a szemei közt, de azután folytatta:

– De még ez nem elég, érzem, hogy kötelességeim ezzel nem értek véget. Volt nekem egy derék ezredesem, bizonyos gróf Kozsebrovsky, szegény lengyel főnemes, aki így szokott szólni, különösen a hónapok végén: „Ha még egyszer születnék, Stefi, körülnéznék a szobában, hogy van-e bent Wertheim-szekrény, és ha nem volna, hát (hogy is mondjam csak?) nem születnék meg”. Hát igen, a Wertheim kassza. A pénz, a pénz, mely a háborúviselés fundamentoma, pénz nélkül nem lehet háború. De ezt már Montecuculi mondta. Hiába, minden okosat a katonák mondanak. Mert én azt mondom, hogy pénz nélkül nem lehet béke se, legalább családi béke. Azért tehát, ami tőlem telik... amennyi telik...

De már itt nem bírta folytatni, becsületes, vörös arcát elöntötték a könnyek, s bal kezével (a jobbal a poharat tartotta) idegesen rángatott ki a waffenrokkja nyílásából egy iratot.

– Itt van egy kötelezvény – dadogta szaggatottan – ...Ötvenezer forintról... édes fiam...

Odament Endréhez és átnyújtotta.

– Tedd el... majd legközelebb... legközelebb.

A társaság tagjai fölálltak és lelkesedve éljeneztek, tapsoltak. Sokan hozzá járultak és kezeit szorongatták. Maga Endre lehajolt, kezét csókolt neki, mire ő megölelte Endrét és sokáig tartotta a fejét szívéhez szorítva... Endre vissza akarta adni a kötelezvényt.

– Nem, nem! – kiáltá egy elutasító mozdulattal. – Ne okozz nekem keserűséget... Fájna, ha üres kézzel eresztenélek el. Nem, nem! Tudom én, mi a kötelesség.

Ez aztán csakugyan méltó volt a tokaji eszenciához. A fölviannyozott társaság koccintott és fölhajtotta az isteni nedvet.

Mindenki magasztalta az őrnagyot: De iszen, derék ember az! Ha nem származik is nagy ősoktól, de igazi gavallér-szív dobog benne.

– Ha még a tulajdon lánya lenne – vélekedének mások –, de egy mostohaleány! Mégiscsak gyönyörű dolog.

– Kivált ebben a fin de siècle korban.

– Éljen Königrätz apó! Éljen! Éljen!

Magamat is meghatott az érdekes incidens és még némi aggodalommal is eltöltött, hogy Endre barátunk talán nem marad meg pályáján, ahol immár szépen kezd a neve emelkedni s az ötvenezer forintos hozomány elvonja, legalább egy időre, ahova úgyis taszítják a vele született hajlamok, a hegyes orrú cipők perifériájába, a dzsentrí-kaszinóba.

Odamentem hozzá és a fülébe súgtam:

– Gratulálok, nábob úr, de azért a tollat mégse kell ám lecsapni. Jó szerszám az.

Rám nézett és szelíden, de mégis bizonyos fölénnnyel mosolygott, mintha mondaná: „Ugyan, kérem, ne legyen olyan naiv”.

Az öreg Csapiczky tükön ült, kivörösödött a jelenet alatt; feszengett, izgatottan forgatta ujjaival nyakán a *medve-rendet*, mert ő is, mint általában néhány idősebb úr, ezt viselte. (Az anhalti herceg, kinek Sárosban birtoka van, minden évben időzik a megyében egypár hetet s ilyenkor mindig elpotyogtat medve-rendjéből egypár példányt.) Egyszer föl is állt szólásra, de mintha meggondolná, egy kukkot se mondott, csak egy inasnak súgott valamit, aki elvezette a bal oldali ajtón.

Észre se vettük, már visszajött, egy papírvet tartva kezében; fejét kevélyen vetette hátrafelé, szeme szokatlanul fénylett a cvikkeren keresztül, melyet az orrán felejtett. Egyenest a menyasszony felé tartott s megállt előtte, nem mint egy szerető após, de mint Lancelot lovag.

– Kedves menyem! – szólt ünnepélyesen s oly hűvös volt minden szava, mint egy fejedelemé – a Csapiczkyak nem szeretnek bizonyos kérdéseket előtérbe hozni, de bizonyos kérdések mégis előjönnek, részint maguktól, részint hajuknál fogva előrántva. De ez mindegy. (Végtelen keserűség ömlött el arcán.) A fő az, hogy a fölvetett kérdéssel foglalkozni kell. Az ország összes csataterein hevernek a Csapiczkyak csontjai; nekünk nem volt szükségünk családi kriptára. Csak a nők részére. (Gúnyosan pislogott az átellenben ülő báró Kramlyra.) Igen, a mi csontja-

ink a csatatereken hevernek, kedvesem, és meg vagyok győződve, minden csont megmozdulna, ha egy Csapiczky nem azt tenné, ami kötelessége egy Csapiczkynak. Íme, leányom, vegye tőlem jó szívvel *némi tűpénzül* e hatvanezer forintról szóló kötvényt.

A szegény Katica azt se tudta, mit beszélnek, csak átvette az írást és ott tartotta, morzsolgatta kezében a keszkenővel együtt.

A társaság pedig tombolt, ujjongott.

– Igazi gavallér – kiáltá Garzó Pál –, az is lesz, míg csak egy foszlány van belőle.

– Úr az úr pokolban is – jegyzé meg Pruszkay György de genere Tass.

Sokan fölugráltak és rohantak gratulálni a vőlegénynek. Magam is megváltoztattam nézetemet a jövőjéről.

– Most már én is azt mondom: le a tollal!

– Ön is azt mondja – mereszté rám a tekintetét bizonytalanul. Úgy rémlett nekem, hogy mondani akar valamit, de aztán mégis leküzdi és csak annyit kér: – Miért mondja?

– Mert ötvenezer forint még semmi, de száztízezer forint már valami. És végre is kényelmesebb újságot olvasni, mint írni.

Königgrätz apó majd a gyerekekhez rohant nagy lelkendezéssel: „Most már el vagytok látva derekasan – saperlott, derekasan”, majd az öreg Csapiczkyt ölelte meg nagy szeretettel: „Lefőztél, kedves bruderkám, átkozottul lefőztél” és ismét hulldogáltak a könnyei. Csapiczky fitymálva vonogatta a vállát:

– Majd akkor látnád, Königgrätz, ha még megvolnának a Csapiczky-domíniumok. Úgy értem – tette hozzá óvatosan –, ha még mind megvolnának.

Olyanformán jött ki, mintha még vagy öt-hat domínium most is megvolna.

Ezalatt beesteledett. Egyszerre hozták be a gyertyákat nagy ezüst girandole-okban és a feketekávét. Kezdődött az asztalbontás. A menyasszony és vőlegény elhagyta az asztalt, meg a tekintélyesebb hölgyek és urak, de a fiatalság, a jelesebb ivók, lármásan követelték, hogy ők itt ihassák kávéjukat, minthogy a post caffanumnak kell következni, amikor, elhullván a férge, mint a kalitkából kieresztett madár, csapongva bontja ki szárnyait a jókedv.

Egy rész átalakul kártyakompániákká. Az öregebb hölgyek összeülnek egy-egy szögletbe a kanapéra, a zsöllyékbe és pikáns lében tárgyalják a mai nap élményeit. Hallani a suttogásokat:

– Csinos hozományt kapott.

Halk, elfojtott nevetgélés hasítja szét a szaggatott félszavakat. Aztán megint beszélnek, aztán megint nevetnek.

A háziasszony nincs bent, mert a menyasszonnyal még sok a baj. Az összes málhákat össze kell csomagolni és előre kiküldeni igás kocsin a vasúti állomásra. A menyasszony fölkeresi még egyszer, talán utoljára, szüzi kamrácskáját, leveszi a koszorút fejéről, a hófehér ruhát (melyről annyiszor lesz még szó egy hosszú

élet alatt), lekapcsolja nyakáról a smaragdos ékszert, amit vőlegénye hozott, beteszi gondosan a tokba, aztán kiszedi toilette-jeiből az úti ruhát, a mákszínűt, a *legasszonyosabbat*: ne ösmerjék meg a vasúton, hogy mi járatban van. A kalapok közül szintén a legalkalmasabbat válogatja. „Add ide, mamám, azt a feketét a bogánccsal.” „Ugyan, ne okoskodj, olyan öreget mutat.” „Éppen azért, mamám.”

Míg a menyasszony és a vőlegény átöltöznek, a szolgák kihordják az ebédlő bútorzatát, azaz ki kellene hordaniok, de a post *caffanum*-párt nem engedi. Nekik nem parancsol a gazda; vigye el a házát, ha tudja, de ők itt maradnak és nem engedik a kényelmes helyüket a táncolóknak.

– Hát semmi; secko jedno – hagyta rá Königrätz apó. – A korhelyeknek igazuk van, azoknak a Jézus is kitér. Hordjátok ki a társalgószoba bútorait; ott lesz a tánc.

Meg is kezdte aztán maga Königrätz apó, öregesen aprózva Szlimóczkynével, én magam az időközben úti ruhában visszajött menyasszonyt forgattam meg a csárdásban; fáradt volt szegényke a nap izgalmaitól pihegett. Azonkívül láttam, hogy Endre is előkerült és keresi, hát odavittem hozzá:

– Itt a menyecske; a magáé, átadom.

Endre félrehúzott az ablakmélyedésbe.

– Egy lepecsételt csomagot teszek le a szobájába. Nagy szívességet tesz nekem, ha beviszi Eperjesre és holnap átadja a takarékpénztári igazgatónak, Kubányi Sámuel úrnak, és visszakéri a nála lévő térítményemet. Megteszi?

– Természetesen.

– A dolog olyan természetű – jegyzé meg –, hogy csak biztos kezekbe adhatom.

– Nyugodt lehet.

Őrült sebesen rohant az idő. Észre se vettük, mikor csak előtoppant a legérzékenyebb szcéná ideje. A nagy kakukk-óra kilencet kakukkolt, a négylovas üveges hintó előállott az udvaron. Ámbár iszen látni nem lehetett, csak hallani a lovak kapálózását, a hám csörgését; szuroksötétség uralgott künn, hold nem világított, csillagok nem pislákolnak, terhes barna felhők jártak szanaszét, keresztül-kasul az égbolton, mint mikor barna festékek folynak össze.

A kártyaszobában, a korhelyek asztalánál mindenütt híre futott:

– Az új pár utazik.

Az egyik imposztor (persze a korhelyek közül) csettentett a nyelvével és elkezdte a torkát gargarizálni a következő kezdetű opera-áriával: „Oh, éj, te megtudod...”

Vigyorogtak, nevettek, de azért abbahagyták az ivást, kártyázást, mind betódultak a társalgóba, hogy meglássák még egyszer és elbúcsúzzanak.

Königrätz apó éppen akkor adta ki a parancsokat, hogy tekintve a nagy sötétséget, egy lovas ember lámpával a hintó előtt lovagoljon, Krivday (eperjesi professzor, a fizika tanára), aki az imént húzott be egy nagy „zsinórt” és közlékeny lett, azt fejtegette, hogy a lámpánál, amit a lovas visz, csak a lovas lova fog látni, de a

hintó kocsisa nem, pedig ezen gyakorlati cél elérése kontempláltatik; nézete szerint tehát a lovas lovának a farkára volna kötendő a lámpa.

A körülállók nevettek, de Königrätz apó túrtöztette magát és gyöngéden mondá:

– Kivihetetlen lenne, Krivday úr, bizonyára kivihetetlen.

A tanügyi bácsi fölfortyant:

– Önöknek nincsen érzékük a tudomány iránt, uraim. Ki kellene számítaniok a fény erejét, hatását, s mindjárt láthatnák, hogy a ló farkán van a lámpásnak a helye.

– Ugyan, ugyan, Krivday úr! De hátha a ló elkezdi magát legyezgetni a farkával, mi lesz akkor a lámpással?

Krivday megvetőleg morgott valamit a tudományok mellőztetéséről az úgynevezett középosztálynál, aztán ő is odasomfordált, ahol a legnagyobb volt a tolongás, ahol a menyasszony búcsúzott érzékenyen a mamájától, görcsösen átfogván a nyakát; csókolta, amerre érte: arcát, szemeit, ajakát. Ejnye, no. Hol van a vén Sipeky? Most mondaná, hogy nem szeretne anya lenni.

Csak a platinát lehet még jobban nyújtani, mint egy lakodalom leírását. De miután az új házások elutaztak, nem érdemes többé.

A mulatság még folyt, az ifjúság táncolt, a komolyabbik elem ferblizett, a szolgák folyton hordták a feketekávékat, likőröket, quaterkákat, éjfél után pedig korhelylevest, piritós kenyeret, limonádét s mindenféle csillapító és stimuláló szereket. A háziasszony a feketekávé mellé egy ibrik csokoládét is szervírozott, mindenkit rábeszélve, hogy egy kanálnyit tegyen a findzsájába a kávé közé.

– Majd meglássa, milyen kellemes ízt ad neki. Én eleinte nem akartam hinni a Stefinek, ki így itta az anhalti hercegnél. De valóban fölségessé teszi. Ah, a hercegek! Tudják ám ezek, mitől döglök a légy.

Sohase láttam olyan elegáns nagylelkű ferblit, mint itt. Úgy bántak a pénzzel, mintha mindegyiknek egy bankóprése volna otthon. Ha valaki behúzott egy nagy zsinórt, valóságos gyönyörűséggel szemlélték a játékos társai, mintha szívből örülnének a sikerének. „Hurrá! derék egy húzás volt, de nem bírtad eléggé kiaknázni a kártyádat, még vissza kellett volna vágnod”, csak aki nyert, söpörte be a bankóit mogorván, kedvetlenül, mintha restelné, hogy a szerencse olyan utálatosan segíti. Néha elfogyott valamelyiknek a pénze s beállt a „hozom, viszem”, de milyen előkelő volt e körben „Hozom” úr is. Egyebütt a játékosok réme, itt azonban „Hozom úr” grand-seigneur volt. Míg ott ültem mellettük, Bogozy bácsinak fogyott ki a pénze, harminc forinttal volt megterhelve a kasszában, melyet Keviczky húzott be, de genere Kund.

Bogozy bácsi kivette a tárcáját.

– Tudsz váltani, fráter, egy ezrest?

– Dehogy – felelte Keviczky kelletlenül. – Magunknak is kell az aprópénz.

Senki se tudott váltani egy ezrest, ami valóságos dühbe hozta Bogozyt.

– Koldus kutyák vagytok – morogta –, a szerencsééhez kell fordulnom – s addig hozomozott, hogy mire újra visszatértem az asztalhoz, már egy garmada pénz hevert előtte.

A többi asztaloknál tarokk folyt, sokkal kisebb pénzben, mint a ferbli. Itt hát szabad volt minden uniform, diplomatisálás, ravaszkodás, mert itt nem a nyereség-vágy játssza a szerepet, hanem a „virtus”. A gavallér érzi az ilyen finom distinkciókat. Kifecsegték mindent, persze *in Blumen*. A „rövid”, aki kiadott, fejkavarva dohogta: „Melyik vízben füljek meg?” (Ez annyit jelentett, hogy nincs szenglije.) „Vígán dudál a portugál”, azt teszi, hogy jó szín van híva. Ha a „hosszú” partner valamelyik szín kiadásánál azt jegyzi meg: „Csapatosan jár a varjú”, nyilvánvaló, hogy sokadmagával van a kiadott szín. Ha ellenben azt hajtogatja: „Mein Herz, was willst du noch mehr?” a bolond is kitalálhatja, hogy herzet kell visszahívni. De minthogy ezt a tarokk-„tolvajnyelvet” maga a fölvevő is csak olyan jól érti, mint az ellenséges partnerek, a fecsegés nem képez a kártyakódexek szerint inkorrekt-séget, mert egyformán árt és használ mindenkinnek. Érdekes megjegyezni való, pszichológiai szempontból, hogy kritikus helyzetekben egyszerre tóra fordítják át a diskurzust, ami megint nem „dolus”, csak a velük született ösztön, mert mind a négyen tudnak tótul.

Folyt hát a tánc, a játék, az ivás egész a kakasok megszólalásáig. Akkor kezdtünk aztán egyszerre haza kázmálódni; ámbár Königrätz apó és neje akkor is rimánkodott, hogy ne rontsuk a társaságot.

– De hiszen mindjárt virrad.

– Dehogy, dehogy.

Königrätz apó minden órát megállítatott, hogy ne confundálják a vendégeit.

– De hiszen szólnak már a kakasok.

– Nem a reggelt kiáltják azok, bruderám, de siránkoznak; sok elpusztult itt ma a nemzetségükből.

Mindegy; a tömeges és határozott föllépésnek sikere lett; hajnal előtt végre megpuhult az őrnagy s nagy rimánkodásunkra megadta a placetet az ukázhoz, hogy a kocsisok fogjanak be. Nem szívesen tették, mert mind jól helyben volt hagyva.

Nagy lassan előálltak sorba a pompás sallangos, cifrahámos négyesek. Gyönyörűség volt végignézni rajtuk, amint szerszámozták az udvaron. Futkostak a homályban a lámpások, mint a bolygó tüzek. Egy-egy ló fölnyerített, egy-egy kocsis elkáromkodta magát; nem találta meg vagy a kantárt, vagy az ostort.

– Hát engem ki visz el Eperjesre? Mert az én gazdám már messze jár.

– Én, én, én.

Egyszerre hatan is ajánlkoztak. De minthogy a Bogozy fogata állt elő elsőnek, annak a kocsijára vitettem a bőröndömet.

Csak amikor már felültünk, jutott eszembe.

– Ejnye, hiszen te nem mégy Eperjesig.

– De oda megyek.

– Hogyhogy! Ha jól tudom, tegnap Sóváron túl csatlakoztál hozzánk, valamelyik közbeneső faluból.

– Az igaz, de mégis Eperjesre megyek: bent kell lennem kilencre a hivatalban.

– Úgy? Te hivatalnok vagy?

– Sajnos – felelte Bogozy sötéten.

– És hol?

– A törvényszéknél – mondá kelletlenül.

– A törvényszéki elnök?

Fölkacagott kedélyesen és hátra ütött.

– Iktató vagyok a telekkönyvnél... ha éppen tudni akarsz.

– Ne bolondozz! Engem föl nem ültetsz. A telekkönyvi iktatók nem járnak négy lovon.

Bogozyt a bor beszédessé tette és őszintévé.

– Adj egy kis tüzet – mondta és rágyújtott egy szivarra.

Csendes volt az éj és koromsötét; egy csepp szellő se fűjt, a gyufa szépen égett, mint a szobában. Balról a lazsányi erdő suhogott szelíden, rejtelmesen, hátunk mögött tíz-tizenkét négyes fogatnak a dübörgése verte föl a mélyen pihenő természetet, hogy szinte vonaglani látszott a lovak dobajától a föld s a szerszámok csörgésétől, a csöngettyűk csilingelésétől ébredezett az erdő.

– A négyes fogat! – tért vissza a témára Bogozy. – No persze, a négyes fogat. Festve van, bruder. Mondhatom neked, hogy csak festve van és csak a lámpák-nál látszik. De te még „zöld” vagy, atyámfia. Becsületemre, zöld vagy, cimborám. Óh no, majd meglátod a virradatnál, hogy miképp olvadnak le a négyesek. Hehe-he. Mondhatom neked, hogy kapitális gyerek vagy. Mindamellet adj még egy gyufát. Hallottál-e már valamit, amice, a Hatvani professzorról?

– Hogyne!

– Hát azt tudod-e, mikor egy nagy lakomáról hazaszállították a vendégeit, mindenkit pompás csörgős szánon, négylovason. Reggel aztán otthon találták magukat a küszöb előtt és a nadrágjuk nagyon el volt kopva, mert úgy húzta őket az ördög a lábuknál fogva a kövezeten – már amennyiben van Debrecenben kövezet...

– Erről csakugyan olvastam.

– No hát, látod, ilyen ördögünk van nekünk Sárosban, és majd nézz meg minket reggel, ha megvirrad. Én különben már a szomszéd faluban kezdek vedleni. Majd meglátod. Hé, János – rázta meg a bakon bóbiskoló inast –, messze van még Vándok?

– Egy jó félóránnyira.

– Bolond vagy, itt kell lennie.

– Jól ismerem a falumat, nagyságos uram, meg a vidéket. Vándok még messze van.

– Hát akkor micsoda falu van itt a közelben?

– Nincs itt semmi.

Hatalmas kutyaugatás hangzott föl erre vagy ezer lépés távról. Nem is egy kutya ugatott, de öt-hat felelgetett egymásnak kisebb-nagyobb távolságokról, ki vékonyabban, ki vastagabban.

János a szemeit dörzsölte.

– Gubó legyenek, ha mégis nem itt a falu – és csodálkozva meresztgette szemeit a szürkülő éjszakába.

Bogozó vidáman lökött meg oldalba:

– Ezt ugyan bolonddá tettem az ugatással – súgta (mert hasból tudott ilyen nagy művészettel ugatni), aztán megint vakkantott egyet-kettőt, mindig közelebb-közelebb, de a falu csak mégse akart előjönni, ami még nagyobb ámulatba ejtette Jánost, aki most már egyenesen a kísértetekre fogta rá a szemfényvesztést, s vacogó fogakkal kapaszkodott a bakulás vassorompójába.

Nagysokára mégis megérkeztünk Vándokra; egy ötablakos cserepes ház előtt megállott a kocsi. János inas leugrott a bakról, lekapcsolta az első két lovat és nyugodalmas jó éjszakát kívánván, elvezette a csikorogva nyiladozó kapun.

– Tiszteltetem Weisz urat és köszönöm – kiáltá utána Bogozó, aztán engem figyelmeztetett: – Hát látod-e, miképp kezdődik a vedlés? Az inas és a két ló már elolvadt.

– Ahá – hebegtem fölrezenve és a lóléptek irányába tekintve –, de mi az a fehér mellettük?

– Hát az, barátocskám, a János ingben és gatyában, mert az inasi gúnyját levette, itt hagyta; nem az övé. Itt semmi sem úgy van, amint látod.

– Úgy? A ruha a tied.

– Az se nem – dünnyögte –, az is kölcsön van kérve.

Ilyenkor ha elhagyta magát és nem vigyázott, igen rosszul beszélt magyarul, de ha összeszedte az eszét, alig ejtett jelentékeny hibát. Feje lehanyatlott mellére, ő se volt vasból, egy-egy hortyantás jelezte, hogy egy boldogabb létben kóborog, nyála végigcsurgott a szakállán, haja kuszáltan csüngött le homlokára; csak a zökkenéseknél tért vissza az álmok országából Sárosba; fölpislantott, de ismét behunyta szemeit. A két ló pedig vígan kocogott tovább a poros úton. Most már sűrűn jöttek a falvak, Gortván hallottam a búcsúkurjongatásokat, melyek nyilván az öreg Csapiczkynak szóltak, de eszem ágában sem volt megállítani a kocsit. Hajnalodott. Mindjobban ki lehetett venni az utat, a mezőket, melyeken csak a kukoricaszárak és a mákok meredeztek helyel-hellyel, mintha egy század panganétos katona állna ott haptákban. Az ég pirkadni kezdett keletről, s csípős hajnali szél zöröggette az útszéli fák gallyait; szemlátomást fehéredett a természet, de ez a fehérség rosszabb volt a feketeségnél; köd volt, mely előntötte a falusi háza-

kat (mintha tejben legyenek úszkálnának), beborította a Simonka hegygerincét és eltakarta az utánuk jövőket. Semmit se lehetett látni, csak a kocsist, a hortyogó telekkönyvi iktatót és a lovak hátulsó lapockáját.

A Sóvárra vezető keskeny úton valami bolondos útbahajló gally megcsapta a Bogozy arcát; fölserkent.

– Miféle szemtelenség ez! Ejnye!

Kitörülte szeméből az álmod és szétnézett. Most már egészen világos volt, a köd is foszladozott, Eperjes tornyait látni lehetett.

– Mi az ördög! Hát már itt vagyunk? Bastrancia! Jól mennek ezek a lovacsák. Hanem itt jó lesz megállni, várjuk be a korcsmánál a többieket. Egy kis törkölypálinka valóságos balsam lesz most. Hé, Pali, megállasz a korcsmánál!

A sóvári korcsma, melyet egy lefityegő borókaág ékesített, még zárva volt.

– Ugorj le, Pali, és rúgd be az ajtót.

Pali kocsis leugrott és elkezdett dörömbözni, mire nagy nehezen kinyílt az ajtó és előcsoszogott papucsban, pongyolában egy nagyszakállú zsidó. Megpillantván az úrias phaetont, levett sapkával közeledett és bemutatta magát:

– Én Kohn vagyok.

– Én nem vagyok – vizonozta Bogozy a bemutatást arisztokratikus göggel. – Hozzon egy meszely törkölypálinkát.

Nemsokára csakugyan kibontakoztak az utánunk jövők. De szent ég! Hova lettek a fényes, nyalka ekvipázsok? Csak vagy négy kocsi jött, de mind kétlovas s azokon hatan-heten ültek, összegyömöszölve, mint az arató tótok. A hetyke, ragyogó nevű urak, a Keviczkyek, Pruskayak, Nedeczkyek, Niczkyek, akik mind külön fogatokon mentek tegnap, s úgy indultak vissza ma. Hát csakugyan valami gonosz dzsinn nyelte el a prűszkölő, tüzes lovaikat, tarsolyos, cifra huszáraikat útközben, mint ahogy Bogozy mesélte. A kocsik mellett Domoróczy Pista lovagolt, hanyagul eleresztve a Blackston kantárját. Maga a hírhedt Blackston se látszott nekem most a Metternich istállójából valónak (tegnap a fölcsigázott illúzió ma a szétfoszló illúzió szemüvegén át nézegettem). A feje se szép; fűzött lábszára van, a bokája nem elég széles, a csüdje nagyon meredek: szóval közönséges olcsó ló.

Az utolsó kocsiban ültek a legtöbben. Jézus Mária, kik lehetnek? Nini, a cigányok, az eperjesi banda, hátul a cimbalom odakötözve a saraglyához, elől a brúgó, mint egy nagy kürtő.

A korcsma előtt szívélyes volt a találkozás.

– Jó reggelt, fiúk, jó reggelt! – A gavallérok leugráltak, üde mosollyal, kifogyhatatlan kedéllyel, csillogó lélekkel, de az orcáik, ruháik gyűröttek voltak, az inggalérok piszkosak. Nem tették rám többé azt a végtelenül előkelő benyomást, amit tegnap.

– Hollá, korcsmáros, törkölypálinkát! (Hm, tegnap még a Prunelle Naltet se volt nekik elég jó.)

Jöttek az üvegek sorba. Kohn nem győzte hordani: Kohnné is kibújt a vackából és segédkezett. Domoróczy nagy kedvre szottyant:

– Hej, more, elő azokat a szerszámokat! Hamar valami szomorú nótát! A legszomorúbbat.

Egy pillanat nem sok és kézben volt hegedű, brácsa, fuvola, minden. Babaj, a primás, ravaszul mosolygott, aztán rárántotta a Gott erhaltet (mivelhogy ez volna a legszomorúbb nóta.)

Az urak kacagtak a Babaj tréfáján, szinte a hasukat fogták, de a lovaikra nagy hatással volt; egyszerre csak elkezdtek ütemre mozgatni a nyakukat és a lábait, a Domoróczy paripája pedig nekiiramodott ezekre a hangokra az exercírozásnak, megszegte a nyakát a szügyibe és olyan szabályos pirouetteket vágott ki, hogy egy generális is megbámulhatta volna.

– Mi lelte ezeket? – kérdém csodálkozva.

Bogozy a fülembe súgta:

– Hát nem látod? Csupa honvédlovak; az aerariumtól kikölcsonözve.

Nagy hályogot rántott le a szememről. Egyszerre megteltem mindenféle gyanúval, s amint újra felcihelődünk a kocsikra, az Eperjesig tartó rövid úton keresztkérdésekbe fogtam Bogozy uramat.

– Hát ezek az urak hova mennek? Hiszen ezek mind a falukról jöttek tegnap.

– Mert még tegnapelőtt oda mentek ki, összekészülni a lagzihoz, de voltaképpen egyszersmind eperjesi hivatalnokok.

– A Pruszkayak is?

– Azok a kataszternél vannak.

– Lehetetlen! – És Domoróczy?

– Ő írnok a megyénél.

– Hát Keviczky?

– Ellenőr az adóhivatalnál.

– Szűnj meg, öreg örültté teszel.

Bogozy a vállát vonogatta és a szemem közé fújta a szivarfüstöt.

– Hát azok a négyesek – kiáltám –, az a pompa, a fény, a ragyogás, a havanna-szivarok és minden, minden?

– Füst és pára. A négyesek ki voltak kölcsonözve. Innen a szerszám, onnan az első két ló, amonnan a hátulsó két ló, egy negyedik helyről a tilbury vagy a sandlaufer.

– De hisz ez valóságos csalás!

– Paperlapap! – vágott közbe Bogozy hevesen. – Ugyan kit csalnának meg? Hiszen mindenki tudja a másiktól, hogy nincs négy lova. E jó fiúk mindössze a formákat tartják meg velem együtt... a szép ősi formákat. Hisz ez olyan kedves. Mi rosszat lehetsz ebben?

– Csak nem akarod azt mondani, hogy az őrnagy ötvenezer forintja...

– Nos igen, az is csak egy forma.

– Mit? A kötelezvény...

– Nem ér öt garast. Königgrätznek egyebe sincs e kerek földön, csak egy kis nyugdíja. Elég címeres számár volt, hogy nem valami okosabbat kért a királytól, mint a kamarásságot; megkapta volna. De hát a szegény ördög olyan hiú, mint egy vén hofdáma...

Izzadság csurgott a homlokomról, szemeim tágra dagadtak a csodálkozástól.

– No ez szép egy história. De az öreg Csapiczky kötelezvényével csak nem úgy van?

– Oh jaj – nevetett Bogozy, olyan jóízűen, mint egy zuhatag –, még úgyabban! Csapiczkynak idáig ér az adóssága.

És mutatoujjával az ádámcsutkáját birizgálta.

– De így lefőzni szegény új házasságokat! – tűnődtem, újra és újra visszatérve e csodálatos szemfényvesztéshez, és végiggondolva az eseményeket.

– Ostobaság! Az új házasságok igen jól tudták, hogy azok a kötelezvények nem érnek egy hajítófát sem, de nekik is tetszett, őket is gyönyörködtette a forma előkelősége.

– És a vendégek?

– No, azok is mind tudták.

– És mégis ujjongtak, lelkesedtek.

– Természetesen. Mert mi, sárosiak, nem érünk rá a szegénységünkre gondolni, ahelyett örökké abból tartunk főpróbákat, hogyan csinálnánk, ha gazdagok lennénk. És ha sikerül az előadás, örülünk neki, tapsolunk magunknak, s ha látjuk, hogy valóságnak tartja az idegen, *tudjuk abból, hogy hiba nélkül játszottunk*.

– Megállj csak – kiáltám, a kezét megragadva –, eszerint a Párizsból jött ferslágban... nem a Chatelot ruhái voltak...

– Dehogy. Nincs is ott Chatelot nevű szabó. Egy jó ötletke az egész. Mindössze annyi igaz, hogy az a ferslág valóságosan egy ferslág volt. De végre is – szólt és most egyszerre váratlanul kevélyen fölemelte a fejét – ez itt szokás minálunk és a szokások mindenesetre tiszteletre méltók, édes bruderkám. Ami pedig a dolog érdemét illeti, hát ha nem is egyiké, másiké, vagy azé, akinél látod, de okvetlenül valakié; a fény, a pompa, a ragyogás, az elevenség, a finomság, fesztelenség, és kedélyesség, az úri allure-ök, a lovak, az ezüstnemű, a griffek, a tónus nemessé-

ge a mienk mindnyájunké. Csak szét van osztva és ha azt bizonyos alkalmakkor mesterségesen egy rakásra hordjuk, kinek mi köze hozzá? Igaz-e vagy nem? De már itt vagyunk. Hová parancsolod, hogy letegyelek?

*

A tegnapi vendéglőbe szálltam be, s mielőtt délben hazautaztam volna, délelőtt fölkerestem Kubányi Sámuel igazgató urat a takarékpénztár helyiségeiben, hogy átadjam neki az Endre által rám bízott csomagot.

Apró púpos emberke volt, nyájasan mosolygott, mikor bemutattam magamat. Hogy megkínáljon, kivette szivartárcáját a zsebéből, melyen egy méh, a takarékoság szimbóluma volt emaillokkal kirakva. Olyan furcsa volt a sok címeres tárca után, melyeken griffek, sasok, zergék és oroszlánok ágaskodnak, ez a méh... Egy méh? Sárosban? Mit szemtelenkedik itt egy méh?

Átadtam a csomagot, mondván, hogy ifjabb Csapiczky úr küldi.

Átvette, lefejtette róla a papírt; egy ékszertok volt; fölnyitván, futólag belepillantott.

– A smaragdékszer – és a kezeit dörzsölte. – A smaragdékszer – ismétlé és átadta egy hivatalnoknak, aki a sorompókon belül ült.

Én a térítvényt kértem vissza.

– Igen, igen, igen – szólt éneklő hangon. – Keresse meg a térítvényt, domine Brányik, az ékszert pedig csak hagyja künn... mert délután megint elviszik. (Újra a kezeit dörzsölte és jóízűen szippantott egy szintén méhvel díszített burnótszelencéből.) Egy Vinkóczy kisasszony esküszik holnap Lásztován.

.oOo.